
**О. М. ПАВЛІЧЕНКО, В. І. МЕЛЬНИЧУК,
А. А. ДІДЕНКО, І. С. ЯКОВЕЦЬ, А. С. МУКАНОВА**

**МОНІТОРИНГ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

КНИГА ДРУГА

**Харків
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2016**

ББК 67.00
П12

Художник-оформлювач
Ю. А. Жданов

Ця публікація здійснена
за фінансової підтримки Європейського Союзу.
За зміст публікації відповідає лише
Харківська правозахисна група, і його ні за яких обставин
не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу

This document has been produced
with the financial assistance of the European Union.
The contents of this document are the sole responsibility of
Kharkiv Human Rights Protection Group and can under no circumstances
be regarded as reflecting the position of the European Union

**Павліченко О. М., Мельничук В. І., Діденко А. А.,
П12 Яковець І. С., Муканова А. С.**

Моніторинг прав людини в установах виконання покарань.
Книга друга / О. М. Павліченко, В. І. Мельничук, А. А. Ді-
денко, І. С. Яковець, А. С. Муканова; ГО «Харківська пра-
возахисна група». — Харків: ТОВ «Видавництво „Права лю-
дини“», 2016. — 96 с.

ISBN 978-617-7266-87-6

Харківська правозахисна група в 2015–2016 роках продовжувала здійснюва-
ти візити до пенітенціарних закладів з метою моніторингу дотримання прав лю-
дини в місцях несвободи. В книзі наведені матеріали за результатами поїздок до
установ виконання покарань, які монітори ХПГ відвідали з липня 2015 року по
середину червня 2016 року. Книга містить також приклади знайдених порушень
прав людини та опис правової допомоги, наданої юристами ХПГ засудженим
для захисту або відновлення їхніх прав.

ББК 67.00

© О. М. Павліченко, В. І. Мельничук,
А. А. Діденко, І. С. Яковець,
А. С. Муканова, 2016
© ГО «Харківська правозахисна група»,
2016

ISBN 978-617-7266-87-6

ЗМІСТ

Список скорочень	4
Вступ	5
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Чорноморській ВК № 74	6
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Хролівській ВК № 140, 7 грудня 2015 р.	14
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Харківській ВК № 43, 14 грудня 2015 року	20
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Диканівській ВК № 12, 17 грудня 2015 року	30
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Холодногірській ВК № 18, 18 грудня 2015 року	38
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Жовтневській ВК № 17, 20 грудня 2015 року	49
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Качанівській ВК № 54, 9 грудня 2015 р.	55
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Курязькій виховній колонії, 10 грудня 2015 р.	58
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Дергачівській ВК № 109, 17 грудня 2015 р.	60
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Жовтневській ВК № 17, 21 грудня 2015 р.	62
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Темнівській ВК № 100, 22 грудня 2015 року	64
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Курязькій виховній колонії, 8 квітня 2016 р.	72
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Луцькому слідчому ізоляторі, 18 квітня 2016 року	77
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Недержинщинській ВК № 65, 12 травня 2016 року	81
Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Софіївській ВК № 45, 13 травня 2016 р.	90

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Державний Департамент України з питань виконання покарань	ДДУПВП
Державна пенітенціарна служба України	ДПтСУ
Слідчий ізолятор	СІЗО
Установа виконання покарань	УВП
Виправна колонія	ВК
Дисциплінарний ізолятор	ДІЗО
Приміщення камерного типу	ПКТ
Дільниця сектору посиленого контролю	ДПК
Максимальний рівень безпеки	МРБ
Одиночна камера	ОК
Умовно-дострокове звільнення	УДЗ
Національний превентивний механізм	НПМ
Кримінально-виконавчий кодекс	КВК
Кримінальний кодекс	КК
Кримінальний процесуальний кодекс	КПК
Єдиний реєстр досудових розслідувань	ЄРДР
Правила внутрішнього розпорядку	ПВР
Кодекс законів про працю	КЗпП
Харківська правозахисна група	ХПГ
Центр стратегічного захисту	ЦСЗ
Європейський суд з прав людини	ЄСПЛ
Європейський комітет із запобігання катуванням та поганому поводженню	КЗК

ВСТУП

Харківська правозахисна група в 2015-2016 роках продовжувала здійснювати візити до пенітенціарних закладів з метою моніторингу дотримання прав людини в місцях несвободи. В другій книзі наведені матеріали за результатами поїздок до установ виконання покарань, які монітори ХПГ відвідали з липня 2015 року по середину червня 2016 року.

Декілька візитів, здійснених моніторами, були в супроводі журналістів телеканалу «Магнолія ТВ», що дозволило підготувати сюжети щодо дотримання прав засуджених жінок, а також висвітлити умови перебування в місцях несвободи засуджених інвалідів¹.

Книга містить також приклади порушень прав людини, знайдених під час візитів та опис відповідних правових дій ХПГ, спрямованих на захист засуджених, які стали жертвами порушень прав людини.

---

¹ <http://magnolia-tv.com/video-news/2016-05-26/74106-u-sof-vsk-i-kolon-v-dbuva-pokarannya-zasudzhenii-bez-ruk-n-g-v-deo>

<http://magnolia-tv.com/video-news/2016-03-07/70518-zhurnal-sti-pobachili-yak-zhivut-dov-chno-zasudzhen-v-uzhgorod-v-deo>

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Чорноморській ВК № 74

Звіт про візит до Чорноморської виправної колонії №74, місто Одеса, який з 09.07.2015 по 10.07 2015 року здійснила група моніторів ХПГ в такому складі: Андрій Діденко, заступник голови громадської ради при ДПтСУ, член ХПГ; Олександр Поворозний, член громадської ради при ДПтСУ; Олександр Павліченко, помічник народного депутата Верховної Ради України Миколи Княжицького, експерт ХПГ; Олекса Ярославцев, шеф-редактор Інформаційного агентства «Поряд з вами».

Під час відвідання ЧВК-74 монітори зустрілись із засудженими, які перебували на ділянці ДІЗО-ПКТ (4 особи), провели декілька колективних та особистих зустрічей із засудженими, під час яких отримали скарги, які намагались перевірити в ході подальшого візиту.

10 липня монітори відвідали всі цехи виробничої зони і мали можливість спостерігати умови праці, виготовлення засудженими продукції, вони спілкувались із засудженими та з представниками адміністрації щодо умов праці, виконання виробничих норм та оплати праці.

Були також відвідані харчоблок (виробнича частина), медична частина. Також відбулось ознайомлення з особистими справами окремих засуджених, які надали на це свою згоду.

По завершенні візиту відбулась зустріч з начальником ЧВК-70 Шукляр Тетяною Миколаївною та першим заступником начальника ЧВК-74 Кожухарем Сергієм Леонідовичем, під час якої були обговорені всі усні зауваження, що були висловлені моніторами за результатами цього візиту.

За підсумками візиту було встановлено таке.

Умови праці в ЧВК-74

Позитивом є те, що колонія має замовлення для вироблення швейної та штучної продукції (подарункові пакети, декоративні пластикові квіти, інше) та достатнє завантаження замовленнями, що дозволяє залучати до роботи всіх засуджених й отримувати кошти (на додаток до виділених з бюджету) для утримання засуджених. Разом з тим вивчен-

ня умов роботи вказує на те, що рівень оплати засудженим за виконану ними роботу вимагає ретельного аналізу та перегляду.

Позитивною зміною, що відбулась в ЧВК-74, яку слід відзначити, є час, впродовж якого мами, діти яких перебувають разом з ними в дитячому відділенні (9 та 10 липня 2015 року там перебувало 34 дитини), було збільшено вдвічі – мами можуть проводити дві години зранку та дві години після обіду (на цей час скорочується робочий час для матері, яка працює).

Однією з причин візиту були скарги з боку засуджених на великі обсяги праці в колонії та низьку оплату за виконану роботу. Про це моніторів повідомили засуджені і під час здійсненого візиту 9 та 10 липня 2015 року.

Як вдалось встановити, засуджені працюють в одну зміну, що починається о 7.30 ранку, і з перервою на обід, яка триває до 16.00 чи 17.30. Однак за цей час ніхто не встигає виконати норми, тому бригади працівниць у повному складі залишаються працювати з перервами на перевірку та на вечір до 20.30. Норму при цьому все одно більшості засуджених, за їхніми та представниками адміністрації твердженнями, виконати не вдається. Засуджені працюють також і в суботу, але не

довше, ніж до 17.30. Із розмов з засудженими вдалось з'ясувати, що тих, хто не бажав виходити на понаднормову роботу піддавали стягненням, що є неприпустимим, враховуючи при цьому, що право засуджених на працю у виправних закладах є добровільним. Самий приблизний розрахунок показує, що засуджені задіяні на роботах в промисловій зоні колонії не менше, ніж 50 годин на тиждень (інколи цей показник сягає 58-60 робочих годин на тиждень), що вимагає окремого розгляду інспекторами з праці. **(Рекомендація 1).**

Окремо заслуговує на розгляд питання про оплату за виконану роботу. Засуджені скаржились на те, що за роботу з понаднормовою працею вони отримують в результаті дуже невеликі суми на особисті рахунки, що не дозволяє їм придбати навіть елементарні необхідні товари, такі, як засоби гігієни, і, відтак, утримувати себе в нормальних умовах.

Так, за квітень 2015 року з поміж 29 працівниць однієї бригади найбільша виплачена на рахунок сума становила 130 грн. 65 коп., найменша – 3 грн. 07 коп. Середня сума – 45 грн. 48 коп. на одну засуджену (див. фото із зазначеними сумами до виплати).

Нижче наведений розмір випланих на особистий рахунок (реальні кошти, якими можуть розпоряджатись засуджені) сум 29 засудженим однієї з бригад ЧВК-74 в квітні 2015 року.

Засуджена	Зарплата квітень 2016 р. грн.	Засуджена	Зарплата квітень 2016 р. грн.	Засуджена	Зарплата квітень 2016 р. грн.
1	28,92	11	15,31	21	55,02
2	77,11	12	9,19	22	27,56
3	130,65	13	64,3	23	27,56
4	30,99	14	58,32	24	39,8
5	12,26	15	9,21	25	97,63
6	107,7	16	55,26	26	95,38
7	11,37	17	67,69	27	21,69
8	64,3	18	30,76	28	38,37
9	70,59	19	30,76	29	3,07
10	35,12	20	6,12		

Простий аналіз показує, що 15 осіб (половина бригади) отримувє менше 40 грн на місяць, за які може придбати товари для особистого вжитку. При цьому знову слід нагадати, що за таку оплату засуджені працювали понад 200 робочих годин.

Рекомендація 2: робота засуджених у ЧВК-74 має належним чином оплачуватись для того, щоб у засуджених був стимул до продуктивної та якісної праці. Слід переглянути практику понаднормової роботи засуджених.

Іншим проблемним питанням є питання примусу до роботи за таких умов оплати. Засуджені скаржились на те, що адміністрація висуває претензії до тих, хто не виконує норми. Ще одним важливим стимулом є умовно-дострокове звільнення для засуджених, однак це також було предметом скарги – деякі засуджені скаржились на те, що до них не було застосовано УДЗ, хоч вони працювали сумлінно. Після незастосування УДЗ мотивація до сумлінної праці зменшилась.

Рекомендація 3: ухвалення рішення про УДЗ має узгоджуватись із обсягами та якістю роботи, яку виконують засуджені в ЧВК-

74, і це має бути реальним стимулом до праці для засуджених. Рішення про УДЗ у зв'язку з цим мають бути прозорими і чіткими.

Важкі умови праці

В цілому, робота в цехах відповідає вимогам до вантажів, які дозволено піднімати жінкам. Однак навіть відвантаження виготовленої продукції (спаковані подарункові пакети, пошиті простирадла, інша виготовлена продукція) має здійснюватися з дотриманням граничних норм ваги, яку можуть піднімати та переносити жінки.

У всіх інших випадках також слід дотримуватись вимог гігієни праці, зокрема, коли йдеться про вивантаження продуктів харчування, що привозять у великих упаковках (мука в мішках по 50 кг., інші фасовані у тару великого обсягу продукти), які вимушені розвантажувати та переносити жінки. Одна із засуджених скаржилася, що після підняття важкої ваги в неї було погіршення стану здоров'я, і вона була змушена лікувати захворювання жіночих органів.

Рекомендація 4: Має бути переглянута практика використання жінок для розвантажування та відвантажування важких вантажів (продуктів, виготовленої продукції, іншого) і чітко дотримувались норм та обсягів, які дозволено піднімати та переносити жінкам.

Побутові умови перебування засуджених в ЧВК-74

Слід окремо поставити питання про відвідання засудженими жінками душу. Відповідно до ПВР, засуджені миються не менше, ніж один раз на тиждень. Але це не означає, що засуджені жінки повинні мати можливість митись в душі лише раз на тиждень. В усіх відвіданих моніторами виправних закладах ДПтСУ засуджені після робочого дня мали можливість прийняти душ. Коли йдеться про жінок і про роботу понад 10 робочих годин на день, то є ненормальним, що таким засудженим не надається можливість прийняти душ. Вони використовують тазики, інший посуд, миючись крадькома в житловій зоні, оскільки це є підставою для можливого стягнення – хоч адміністрація закладу запевнила моніторів, що за таке порушення в останній час покарань не було. Однак в цілому така практика є ненормальною.

Рекомендація 5 : Має бути забезпечена можливість для щоденного відвідування душу ВСІМА засудженими, це одне з питань дотримання людської гідності, і воно має бути розглянуте та вирішене невідкладно.

Окремо піднімалось питання про можливість сушити білизну. Влітку випрану білизну засуджені вивішують надворі, а в зимовий період це, за твердженням засуджених, викликає труднощі (інколи вони, порушуючи правила, повинні сушити білизну в житловій зоні).

Слід позитивно оцінити роботу харчоблоку, де є всі належні можливості для якісного приготування їжі, підготовлений персонал, дотримані санітарні умови для зберігання продуктів та приготування їжі. Сама їжа є якісною та різноманітною.

Медичне обслуговування засуджених

Після відвідування медичної частини монітори констатували добрий стан і належні умови надання медичної допомоги, високий професійний рівень начальника медичної частини.

Серед зауважень, які висловлювали засуджені, є відсутність в такій специфічній установі лікаря-гінеколога та проведення регулярних профоглядів. Начальник медчастини за спеціалізацією сама є гінекологом, але вона більше займається адміністративними справами, відтак, рекомендовано мати в штаті медичної частини лікаря-гінеколога, який має забезпечити регулярне здійснення профоглядів засуджених.

Засуджені стверджували, що в колонії було скасовано «постільний режим», і їм не дозволяється лягати на ліжко впродовж дня. Зважаючи на те, що серед засуджених є особи похилого віку, статусні хворі, слід гуманніше ставитись до засуджених і в розумних межах дозволяти користуватись ліжком вдень у конкретних випадках, коли в цьому є вмотивована, пов'язана із самопочуттям та станом здоров'я потреба.

Зв'язок із зовнішнім світом, листування

Було відзначено, що в ЧВК-74 немає нелегальних телефонів у засуджених, що є заслугою оперативної служби в цій установі, завдяки чому також практично немає «перекидань» або передач іншим способом недозволених засудженим предметів або речей. Самі засуджені скаржились на обмеження в переговорах, які спричинені недостатньою кількістю апаратів (на день відвідин ЧВК-74 працювали три таксофони та два мобільні телефони), що породжує черги і обмежує часові можливості для переговорів.

Майже всі опитані засуджені стверджували, що є проблемою відправка кореспонденції зі скаргами на дії (бездіяльність) персоналу. Моніторами були зафіксовані приклади, коли кореспонденція не була відправлена, а поверталась відправникам без якихось пояснень.

Інше

Окремо засуджені скаржились на обов'язковість передплати газети «Закон і обов'язок». Для тих, хто має такий мізерний заробіток, оплата один раз на три місяці суми в 13 грн. є суттєвою, тому рекомендуємо припинити таку практику і розглянути інші можливості для ознайомлення засуджених зі змістом цього видання.

Засуджені після роботи в порядку черги або позачергово признаються чергувати в житловому приміщенні (так зване сидіння на

«тумбочці»). Інколи для такого чергування засуджені призначаються в якості провини за незначні правопорушення, що виглядає як неформальне дисциплінарне покарання. Моніторів повідомляли про випадки, що засуджена всю ніч чергувала, після чого повинна була виходити й працювати повний робочий день. Така практика має бути переглянута, для такого чергування можуть призначатись особи, які вивільняються від інших видів роботи. Як приклад, в інших установах засуджені, що виконують функції днювальних (старших днювальних), отримують заробітну плату з розрахунку 50 відсотків мінімальної заробітної плати (близько 600 гривень).

Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Хролівській ВК № 140, 7 грудня 2015 р.

Загальна інформація про установу та моніторинг

Наказом ДПтСУ №94 від 14.05.2009 року Харківський лікувально-трудовий профілакторій управління ДПтСУ у Харківській області реорганізовано у Хролівську виправну колонію (№140) – установу мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання для чоловіків, вперше засуджених до позбавлення волі за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також переведених з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки.

Планове наповнення колонії – 150 осіб.

Чисельність співробітників колонії – 85 штатних одиниць.

Начальник Хролівської виправної колонії (№140) підполковник внутрішньої служби Рачов Дмитро Едуардович

Підставою для проведення моніторингу стало звернення засудженого К. зі скаргою на неправомірні дії адміністрації цієї установи.

У моніторингу брали участь Ірина Яковець, Айгуль Муканова та Микола Тагаєв.

У ході моніторингу були відвідані: житлові відділення, їдальня, виробничі приміщення.

Проведено особистий прийом засуджених.

Безпосередньо перед проведенням візиту вивчена наявна у відкритих джерелах інформація стосовно поведження з засудженими в цій установі.

Загальне враження

Адміністрація установи сприяла роботі моніторингової групи, незважаючи на те, що даний візит був здійснений без попередження та погодження. На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених, а також перевірку фактів, викладених у скарзі засудженого К. Окреслена мета сприйнята спокійно, що є безумовним позитивом.

Загалом склалось чітке враження, що установа працює в звичному режимі, без особливої підготовки та застережень щодо приходу членів спостережної комісії.

Разом із тим, слід відзначити, що ряд засуджених доволі напружено спілкувалися з представниками моніторингової групи у присутності адміністрації установи, хоча окремі з них безпосередньо у присутності адміністрації колонії висловлювали незадоволення режимом чи іншими обставинами.

Також представники адміністрації забезпечили можливість спілкування з засудженими наодинці, в умовах анонімності.

Як позитивний аспект слід відзначити відсутність в колонії хибної практики спілкування з засудженими у стилі віддавання наказів, а також випадків, коли засуджені тримають руки по швах під час прямого контакту зі співробітниками і стоять протягом усього часу розмови.

Слід відзначити, що комунально-побутові умови в цілому виявились нормальними (відремонтовані приміщення, меблі, охайні спальні місця, загальна чистота в установі, наявність побутової техніки – холодильники, чайники тощо).

Результати моніторингу

Під час візиту були оглянуті окремі житлові приміщення та їдальня.

Позитивну оцінку заслуговує факт відсутності будь-яких неприємних запахів в усіх відвіданих приміщеннях установи та загальна їх чистота. Загалом складається враження, що засуджені в достатній кількості забезпечені миючими та дезінфікуючими засобами.

У кожному приміщенні відчувалась наявність свіжого повітря та задовільної вентиляції.

Достатнім слід відмітити і освітлення відвіданих приміщень.

Температурний фон у відвіданих під час візиту приміщеннях в цілому можна визначити як нормальний.

Засуджені забезпечені можливістю відвідування душевого приміщення.

Загалом матеріально-побутове забезпечення засуджених є нормальними.

Як позитивний аспект потрібно зазначити наявність у засуджених можливості оздоблювати житлові приміщення.

Їдальня

У їдальні в наявності меню та графік роботи. За твердженням представників адміністрації, на прийом їжі відділення відводиться 1 година. Засуджені вказали, що їм цілком вистачає часу на спокійний прийом їжі.

У їдальні є вмивальник, температура у приміщенні складала 20 градусів. За твердженням представників адміністрації, звичайна температура тримається на рівні 20-23 градуси. Градусник не пошкоджений, доступ свіжого повітря забезпечений. Загальне враження від їдальні – позитивне.

Житлові приміщення

У житлових приміщеннях всі засуджені мають окреме спальне місце. Температурний режим в житлових секціях перебуває на рівні 20-24 градуси.

За словами засуджених, світло та вода не виключаються. Постільну білизну перуть у банно-лазневому комбінаті. Проблем та зауважень з цих питань засуджені в цілому не висловлювали.

Засуджені пояснили, що вага та кількість посилок та передач адміністрацією колонії не обмежується.

Медичне забезпечення

Згідно зі статтею 63 КВК України (медичне обслуговування засуджених до обмеження волі) лікувально-профілактична і протиепідемічна робота у виправних центрах організовується і проводиться на загальних підставах відповідно до законодавства про охорону здоров'я закладами охорони здоров'я. З цих підстав в штатному розкладі посад медичного персоналу немає. Медична допомога засудженим установи надається Пономаренківською амбулаторією сімейної медицини с. Хролі Харківського району та іншими закладами охорони здоров'я м. Харкова. ВІЛ-інфіковані засуджені в установі не утримуються. З засуджених отримують стаціонарну медичну допомогу з приводу туберкульозу

Але у центрі багато засуджених, яким потрібна регулярна медична допомога: обстеження та лікування. У зв'язку з відсутністю у засу-

джених коштів та неможливості отримання безкоштовної медичної допомоги лікування стає доволі великою проблемою. До медичного закладу вони повинні добиратися самостійно, у серйозних випадках вони надають заяву до адміністрації колонії, але транспорт надається не завжди вчасно, через відсутність необхідного числа персоналу або його перевантаження засуджені несвоєчасно отримують доступ до такої допомоги.

Поводження з засудженими

У ході моніторингу окремі засуджені звернулись зі скаргами на форму поведження з ними посадових осіб колонії, особливо першого заступника начальника колонії. Ця інформація була підтверджена і в ході спілкування з працівниками установи.

За отриманими даними, посадові особи допускають грубість, елементи хамського поведження й приниження людської гідності при розмовах з засудженими. Була інформація від засуджених, що інколи вони вдаються до немотивованої фізичної агресії щодо утримуваних в установі осіб, це призводить до спричинення легких тілесних ушкоджень, які кваліфікуються як нещасні випадки.

Подібні форми «виправлення» засуджених є неприпустимими та водночас порушують норми ст. 16 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», зокрема такі:

«Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту. Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Особи рядового і начальницького складу та працівники кримінально-виконавчої служби, які виявили жорстоке ставлення до засуджених і осіб, узятих під варту, або вчинили дії, що принижують їхню людську гідність, притягуються до відповідальності згідно із законом».

Не впливає позитивно на стан роботи з засудженими й доволі поширена практика звернення до них на «ти», незважаючи, що п. 28 ПВР УВП передбачено: «Персонал установ виконання покарань звертається до засуджених на “ви” і називає їх “засуджений”, “засуджена”, “громадянин”, “громадянка” та прізвище».

Проведення перевірок скарг і заяв засуджених

При перевірці в ході моніторингу було виявлено певну однобічність при інформуванні територіального управління й прокуратури про надзвичайні випадки в установі. Так, при направленні спецповідомлення про отримання ушкодження засудженим К. було зазначено, що воно є наслідком побутової травми. Проте, за словами самого засудженого (які підтвердили й інші особи) він отримав ушкодження в ході словесної перепалки з заступником керівника установи, коли останній виявив агресію і з метою помсти вдарив ногою по дверях і прищепив палець К.

У спецповідомленні, а також інших матеріалах перевірки за цим фактом ця позиція засудженого, а також інших осіб жодним чином не відображена. А це є одною з основних ознак неефективного розслідування незаконних дій органів держави та вказує на порушення вимог Європейської конвенції захисту прав людини і основних свобод (що підтверджено у численних рішеннях Європейського суду з прав людини).

Дисциплінарна практика

Загалом слід зазначити, що при накладенні стягнень не виконуються у повному обсязі вимоги, встановлені КВК України. У ч. 1 ст. 134 цього акту закріплено: «При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого». У матеріалах же взагалі не вказується нічого, що хоча б віддалено підтверджувало об'єктивне встановлення обставин, причин та мотивів чи хоча б обізнаність у цих питаннях персоналу.

Застосування заохочувальних норм

У цілому обґрунтованих скарг на безпідставне незастосування УДЗ чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, від засуджених не надходило. Декілька звернень, в яких засуджені посилались на такі факти, після вивчення матеріалів особових справ не знайшли свого підтвердження.

Натомість було виявлено негативну практику відмови у застосуванні заохочувальних норм на підставі заяв засуджених з клопотанням про таку відмову. Подібні дії адміністрації колонії є неприпустимими, оскільки чинне законодавство передбачає лише одну підставу для незастосування заохочувальних норм – не доведення особою свого виправлення (або його певного ступеня). Водночас подібні дії побічно підтверджують посилення засуджених на наявність примусу щодо написання заяв такого змісту.

Рекомендації:

1. Розглянути та вжити заходів на усунення вказаних у довідці недоліків;
2. Підвищити ефективність практичної реалізації положень ст. 102 КВК України: «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»;
3. Надавати засудженим інформацію про правозахисні та соціально-реабілітаційні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання із сайту Міністерства праці та соціальної політики;
4. Вжити заходів щодо проведення повних перевірок за зверненнями засуджених та виключити випадки однобічного висвітлення ситуації у матеріалах.
5. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо порядку й підстав застосування (відмови у застосуванні) до засуджених заохочувальних норм, передбачених КК України.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Харківській ВК № 43, 14 грудня 2015 року

Загальна інформація про умови проведення моніторингу

У моніторингу брали участь Ірина Яковець та Айгуль Муканова. Відвідування установи та спілкування з засудженими відбувалось, переважно, у присутності адміністрації установи, однак керівництво не перешкоджало й спілкуванню з засудженими наодинці.

У ході моніторингу були відвідані: дільниця карантину, діагностики і розподілу (ДКДІР); дільниця слідчого ізолятора (ДСІЗО); житлове відділення (ЖВ); приміщення ДІЗО, ПКТ; медична частина, їдальня, виробничі приміщення. Звернуто увагу на наявність підґрунтя для реалізації останніх змін до Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК України).

На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Відвідувачам надали можливість потрапити до всіх приміщень установи, поспілкуватися з засудженими наодинці, надали для ознайомлення усі журнальні та інші необхідні види обліку, що стосувалася засуджених.

Загальна інформація про установу

Харківська виправна колонія (№43) є установою середнього рівня безпеки для тримання чоловіків, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, з плановим наповненням – 1100 місць. Чисельність співробітників колонії – 318,5 штатних одиниць. На момент відвідування в установі трималось трохи більше 800 засуджених, а порівняно з минулим роком їх число скоротилось майже на 30%. Переліміту або відсутності місць в колонії немає.

З 31.01.2015 р. колонію очолює полковник внутрішньої служби Ольховський Андрій Миколайович.

Загальне враження

Під час візиту відмічено, що засуджені та персонал доволі вільно спілкуються між собою та з керівництвом установи, достатньо відкрито говорять про наявні проблеми, з боку персоналу не було почуто негативних міркувань щодо засуджених, з якими доводиться працювати.

Як позитивний аспект слід відзначити, що значне число засуджених, незважаючи на моніторинговий візит, абсолютно спокійно продовжували виконувати свої повсякденні справи, не звертаючи зайвої уваги на відвідувачів. В установі монітори мали можливість побачити ознаки нормального повсякденного життя засуджених (білизну, яка вивішена після прання, продукти, які почали куштувати тощо). Це вказує на відсутність якихось значних намагань адміністрації колонії до штучного створення позитивного враження від власної діяльності, а проведення нею планомірної та звичної роботи.

Єдине, що вносило певну напруженість у проведення візиту на його початку – це супровід моніторів одразу чотирма працівниками колонії, що, з іншого боку, керівництво колонії пояснило прагненням миттєво реагувати на всі висловлені рекомендації та зауваження. Також необхідно поновити список членів Харківської обласної спостережної комісії на КПП і забезпечити, щоб він був там у повному обсязі (на момент візиту в наявності був лише один аркуш цього списку, в якому через погану якість неможливо було чітко прочитати прізвища членів комісії, крім того частина прізвищ, надрукованих на другому аркуші, була відсутня).

Інформування засуджених

Можна констатувати, що у засуджених є можливість отримувати інформацію про свої права та обов'язки зі стендів, розміщених у відділеннях. Є дані про поштову адресу прокуратур різного рівня та спостережної комісії. В наявності контакти ряду правозахисних інституцій, включаючи й адресу ЄСПЛ.

Разом із тим, на нашу думку, інформування доцільно поглибити шляхом вивішування інформації щодо інших правозахисних та соціальних організацій (нині перевага віддана лише одній з них), куди засуджені мають можливість звертатися для вирішення наявних про-

блем, а також відповідних державних інституцій. Так само доцільно поряд з адресами розмішувати контактні телефони в тих випадках, коли вони надаються для негайних звернень. Окремо потрібно забезпечити доступ засуджених до листування з закладами, установами і організаціями, що забезпечують сприяння у соціальній адаптації після звільнення, бо це дозволить підтримати ініціативу засуджених власними зусиллями вирішити наявні у них проблеми. Інформація про них є у відкритих джерелах, в тому числі й на сайті Міністерства праці і соціальної політики, однак в установі її немає.

Житлово-комунальні умови та харчування

Слід відзначити належні комунально-побутові умови (відремонтовані приміщення, меблі, охайні оновлені спальні місця, загальну чистоту в установі, наявність необхідної побутової техніки – холодильників, чайників, забезпечення необхідною кількістю душових сосків, що перебувають у робочому стані тощо).

Температурний режим у житлових приміщеннях відповідає нормі. Термометри перебувають у робочому стані та розміщені у всіх кімнатах. Усі засуджені забезпечені індивідуальним спальним місцем, постільною білизною у доброму стані. В житлових кімнатах підтримується чистота та порядок, вони оздоблені картинами та забезпечені засобами пожежогасіння.

Харчування засуджених візуально є поживним та відповідає меню, розміщеному в їдальні; засуджені мають можливість і самостійно харчуватися у спеціальних кімнатах. У приміщенні їдальні та підсобних кімнатах не зафіксовано поганого запаху.

Доступ до Інтернету

В установі створені певні умови для забезпечення доступу засуджених до Інтернету у встановленому порядку. При цьому цією послугою користується обмежене коло осіб – близько 45. Середній час, протягом якого засуджені користуються Інтернетом, – 30-50 хвилин, що в цілому є мінімально достатнім для отримання певної інформації. На всіх засуджених лише один планшет.

Згідно з історією пошуків, яка зберіглась на планшеті, засуджені найчастіше звертаються до сайтів з фільмами, музикою, проте вод-

ночас велике число запитів стосується сайтів пошуку роботи, а також різних державних інституцій. Це вказує на те, що даним планшетом дійсно користуються (в цілому співпадає і час запитів з часом надання засудженим доступу до Інтернету). Це явно позитивна обставина.

Телефонні дзвінки

Позитивно слід оцінити форму забезпечення реалізації засудженими права на дзвінки за допомогою мобільних телефонів. На момент візиту засуджені мали 150 власних карток різних операторів мобільного зв'язку. Такі дзвінки провадяться у окремому приміщенні, картки зберігаються у спеціальній шафі, кожна картка пронумерована, підтверджена посвідкою засудженого з фотокарткою (для виключення можливості використання іншою особою) та видається за заявою засудженого. На день дзвінки роблять близько 50 осіб.

Медичне забезпечення

У цілому стан лікувально-медичної роботи в установі є задовільним. За визначенням лікарів, з моменту переходу від централізованого розподілу ліків до надання коштів значно покращилась ситуація з придбанням необхідних позицій медичних препаратів. Водночас, певне здивування викликав той факт, що ряд засуджених, які звертались за допомогою до лікаря, не могли не те що назвати поставлений їм діагноз, а й навіть не знали, що за процедури їм робили та які ліки видавали. Це створює певні сумніви щодо реальності ефективної медичної допомоги, хоча і не є беззаперечним доказом цього.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 13.

Одна вакантна посада.

Кількість ВІЛ-інфікованих – 36.

Кількість засуджених, які отримують АРВ-терапію – 25.

Кількість засуджених, які перехворіли на туберкульоз – 66, хворих на ТБ в активній формі немає.

Поводження з засудженими

У ході візиту відзначилось нормальне ставлення персоналу до засуджених та відсутність з боку працівників показової ненависті до

них. Як позитив слід відзначити зменшення випадків, коли при контактах з відвідувачами й представниками адміністрації засуджені завчено представлялися, називаючи не лише своє ім'я, а й статті, за якими їх засуджено, та строк покарання.

Проте окремі елементи спілкування з засудженими у формі віддання наказів ще мають місце. Зокрема, це стосується шикування відділення при візиті до нього представників адміністрації та сторонніх осіб (на неприпустимість чого неодноразово зазначалось КЗК). І це при тому, що ПВР УВП вимагають лише наступне: «при зустрічі з персоналом установ виконання покарань та іншими посадовими особами, які відвідують установи, вставати і вітатися з ними». Навряд чи шикування засуджених у відділенні можна вважати таким «вітанням».

Дотепер, як витікає з планів проведення виховних та культурно-масових заходів, дозвілля засуджених є дещо обмеженим, а точніше – відсутнє різноманіття в пропонованих заняттях (щоденні планові заходи майже не відрізняються). Рекомендується розширити залучення кола тих суб'єктів (зокрема, громадських організацій), які спроможні допомогти засудженим у соціальній адаптації, та успішно працюють в інших установах Харківської області.

Організація трудової діяльності та заробітна плата

Під час моніторингу було відзначено доволі високу організацію праці засуджених. Праця виконується у дві зміни.

Загальна кількість засуджених, задіяних у трудовій діяльності в установі – 253; робота в надурочний час відсутня; фактичний графік роботи – з 08:30 до 15:30 (1-а зміна), з 17:30 до 01:00 (2-а зміна), система оплати – відрядна. За словами засуджених зарплата в середньому на руки – 100-250 гривень. Кількість засуджених, задіяних у господарському обслуговуванні установи – 22.

У трьох відвіданих виробничих приміщеннях констатовано нормальний температурний режим, цехи опалюються, проте не в усіх них засуджені працюють з використанням засобів особистого захисту від виробничого травматизму (при роботі на столярній дільниці засуджені фактично вдихали відходи виробництва, що могло негативно вплинути на їх здоров'я). Враховуючи, що відповідальність за дотримання

заходів безпеки праці в майстернях та на виробництві несуть працівники підприємства колонії, саме вони і зобов'язані слідкувати за дотриманням засудженими правил безпеки і надавати їм необхідні засоби захисту.

Заробітна плата в установі виплачується, за словами самих засуджених, своєчасно. Її розмір є різним, відповідно до обсягу виконаної роботи та виду виробництва, де працюють засуджені – в середньому 735 грн. на місяць.

Як на негативний аспект слід звернути увагу на порушення інформування засуджених про їх заробіток. Так, за п. 4.5. Порядку організації виробничої діяльності та залучення засуджених до суспільно корисної праці на підприємствах виправних центрів, виправних та виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби України, що для проведення відрахувань і утримань із заробітної плати засуджених відповідно до чинного законодавства до 5 числа кожного місяця підприємством установи надаються до бухгалтерії установи відомості нарахування заробітної плати засудженим на підприємстві установи за попередній місяць. Отже, ці дані за листопад 2015 року вже давно повинні бути сформовані й вивішені у відділеннях. Однак їх там не було.

Випадків проведення зайвих або надмірних відрахувань із заробітної плати засуджених (за винятком сплати ними вартості харчування) у відділеннях, в яких проводився моніторинг, не встановлено. При стягненні з засуджених вартості харчування адміністрація установи керується вказівкою Державної пенітенціарної служби України від 07.07.2014 р. № 7/2/3159-Ст/2-14, в якій на підставі власного тлумачення цією службою тесту закону колоніям надається право продовжувати вказані незаконні утримання: «...Поняття «інші надані послуги» має широке значення, включаючи й послуги харчування. До калькуляції послуги харчування входить вартість підбору продуктів харчування, заробітна плата кухарів, амортизація обладнання та інвентарю, комунальні та санітарно-епідеміологічні витрати тощо. Таким чином, послуги харчування підлягають відшкодуванню з осіб, які відбувають покарання в установах ДПтС України...». Подібні дії є незаконними та неприпустимими, проте вирішення ситуації за наявності відомчих нормативних актів перебуває поза межами впливу керівництва колонії.

Також слід звернути увагу, що пункт 8 частини 1 статті 8 КВК України передбачає, що «... тривалість робочого дня засудженого встановлюється з 7 до 17 години або з 6 до 16 години». Дійсно, стаття 61 КЗпП України визначає, що на безперервно діючих підприємствах, в установах, організаціях, а також в окремих виробництвах, цехах, дільницях, відділеннях і на деяких видах робіт, де за умовами виробництва(роботи) не може бути додержана встановлена для даної категорії працівників щоденна або щотижнева тривалість робочого часу, допускається запровадження підсумованого обліку робочого часу.

Це положення відображене й у статті 119 КВК України, яка передбачає: «2. З урахуванням характеру виконуваних засудженим робіт допускається підсумований облік робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормально го числа робочих годин».

Разом із тим, доцільність та необхідність роботи у другу зміну на окремих ділянках та з урахуванням загального числа працевлаштованих засуджених видається сумнівною та потребує додаткової аргументації.

Дисциплінарна практика

Можна лише вітати значне (майже у три рази порівняно з минулим роком) зменшення застосування найсуворіших видів дисциплінарних стягнень.

Однак як негативний аспект слід відзначити те, що дотепер в ДІЗО, ПКТ та ДПК поміщуються особи, в матеріалах щодо яких відсутні явні ознаки поведінки, що вимагає саме прийнятого дисциплінарного стягнення.

Приміром, засуджений Мороз В. В. тримається у ДПК вже більше півтора років. Як передбачено ч. 4 ст. 94 КВК України, у дільниці посиленого контролю тримаються засуджені, які під час перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і потяг до продовження протиправної поведінки, а також засуджені, які не проявили готовності до самокерованої соціально-правомірної поведінки і переведені з інших дільниць у порядку, встановленому цим Кодексом. Останнє стяг-

нення на засудженого Мороза В.В. накладалось рік тому, що свідчить про кардинальну зміну його поведінки. Тобто, фактично жодних чітких підстав для висновку про доцільність його подальшого тримання в умовах ДПК в матеріалах немає.

Це цілком стосується й визначення ступеня занедбаності й інших засуджених, які перебувають в даній дільниці.

Слід також звернути увагу, що найпоширенішою формою «соціально-виховної та психологічної роботи» при роботі з особами в ДІЗО та ДПК залишається повторне «роз'яснення положень ст.ст. 107, 108, 132, 133 КВК України та ст. 391 України про те, що його відмова від виконання законних вимог адміністрації установи тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 391 КК України». Адміністрацією установи не робляться спроби іншим чином мотивувати засудженого до зміни поведінки з залученням працівників психологічної служби, представників громадських організацій тощо. Інколи рекомендації психолога не лише не виконуються, а й взагалі суперечать самому факту.

До значного числа засуджених застосовується стягнення у виді поміщення в ДІЗО та переведення до ПКТ за «конфлікт з іншим засудженим» або «неналежні (жаргонні, матерні)» висловлювання чи «створення конфліктної ситуації», що у таких висловлюваннях і виявляється.

ДДУПВП свого часу були розроблені Методичні рекомендації щодо кваліфікації порушень вимог режиму відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі. Цей акт також не передбачає діяння у виді «употребування недозволенних слів в адрес другого осужденного» чи подібного до нього, як порушення кваліфікується лише «створення та участь у конфліктних ситуаціях». Причому такою визнається не будь-яка поведінка засуджених, а лише та, що спрямована на створення або викликала ситуацію, наслідком якої є порушення особистих прав інших засуджених та їх безпеки. З матеріалів на осіб, які утримувались в ДІЗО, ПКТ за подібні дії (заборонені слова), у жодному не було зазначено, яким саме чином порушено безпеку або права інших засуджених.

Загалом слід зазначити, що при накладенні стягнень не виконуються у повному обсязі вимоги, встановлені КВК України. У ч. 1 ст. 134 цього акту закріплено: «При призначенні заходів стягнення вра-

ховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого». У матеріалах же взагалі не вказується нічого, що хоча б віддалено підтверджувало об'єктивне встановлення обставин, причин та мотивів чи хоча б обізнаність у цих питаннях персоналу.

Майже у всіх приміщеннях ДІЗО, ПКТ та ДПК проведено оздоблювальні ремонти, колір стін відповідає встановленим нормам. Камери обладнані туалетами та вмивальниками, в наявності відгородження цих зон.

Житлові приміщення ДПК відремонтовані та мають необхідну техніку (телевізори). За словами засуджених, їм забезпечено доступ до бібліотеки установи.

Однак, природне освітлення у камерах ПКТ та ДІЗО є недостатнім, з огляду на що в камерах горить електричне світло практично весь день (або ж засуджені тримаються у напівтемряві). А це суперечить встановленим стандартам поводження з засудженими.

Рекомендації:

1. Розглянути та вжити заходів на усунення вказаних у довідці недоліків;

2. Підвищити ефективність практичної реалізації положень ст. 102 КВК України: «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»;

3. Переглянути матеріали на засуджених, які тримаються в ДІЗО, ПКТ та ДПК для визначення доцільності подальшого їх перебування в умовах ізоляції, виконання рекомендацій психолога та обрання необхідних заходів стимулювання до зміни.

4. Надавати засудженим інформацію про правозахисні та соціально-реабілітаційні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання із сайту Міністерства праці та соціальної політики;

5. Розглянути можливість виключення (або хоча б зменшення) числа випадків покладання на засуджених функцій персоналу установи;

6. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо проведення ретельних перевірок при вирішенні питання застосування до засуджених заходів стягнення шляхом встановлення обставин, визначених КВК України, та організувати проведення реальної соціально-виховної роботи з такими особами, спрямованої на зміну поведінки цих засуджених відповідно до індивідуальних потреб.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Диканівській ВК № 12, 17 грудня 2015 року

Загальна інформація про умови проведення моніторингу

У моніторингу брали участь Ірина Яковець, Айгуль Муканова Костянтин Автухов і Юрій Воробйов.

Як позитивний момент слід відзначити, що адміністрація колонії не вживала якихось заходів до перешкоджання проведенню моніторингу і забезпечувала супровід моніторів одним працівником. Керівництво не перешкоджало спілкуванню з засудженими наодинці.

У ході моніторингу були відвідані: дільниця карантину, діагностики і розподілу (ДКДІР); дільниця слідчого ізолятора (ДСІЗО); житлове відділення (ЖВ); приміщення ДІЗО, ПКТ; медична частина, їдальня, виробничі приміщення.

На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Відвідувачам надали можливість потрапити до всіх приміщень установи, поспілкуватися з засудженими наодинці, надали для ознайомлення усі журнальні та інші необхідні види обліку, що стосувалася засуджених.

Загальна інформація про установу

Диканівська виправна колонія №12 – це кримінально-виконавча установа середнього рівня безпеки (для тримання чоловіків, вперше засуджених до позбавлення волі на певний строк), планове наповнення якої – 1110 осіб. Частка з них утримується в арештному домі, створеному на базі Диканівської колонії у липні 2010 року й розрахованому на 60 осіб. Він призначений для засуджених, які відбувають покарання у вигляді арешту строком до 6-ти місяців. І на 40 осіб розрахована дільниця соціальної реабілітації. Чисельність співробітників колонії – 304,5 штатних одиниць. Начальник Диканівської виправної колонії (№12) полковник внутрішньої служби Гуменюк Андрій Володимирович.

На момент відвідування в установі трималось 785 засуджених, а порівняно з минулим роком їх число скоротилось майже на 30%. Переліміту або відсутності місць в колонії немає.

Загальне враження

Під час візиту відмічено, що засуджені та персонал доволі вільно спілкуються між собою та з керівництвом установи, достатньо відкрито говорять про наявні проблеми, з боку персоналу не було почуто негативних міркувань щодо засуджених, з якими доводиться працювати. Атмосфера в установі значно поліпшилась порівняно з попереднім візитом.

Як позитивний аспект слід відзначити, що значне число засуджених, незважаючи на моніторинговий візит, абсолютно спокійно продовжували виконувати свої повсякденні справи, не звертаючи зайвої уваги на відвідувачів. В установі монітори мали можливість побачити ознаки нормального повсякденного життя засуджених (білизну, яка вивішена після прання, продукти, які почали куштувати тощо). Це вказує на відсутність якихось значних намагань адміністрації колонії до штучного створення позитивного враження від власної діяльності, на проведення нею планомірної та звичної роботи.

Інформування засуджених

Можна констатувати, що у засуджених є можливість отримувати інформацію про свої права та обов'язки зі стендів, розміщених у відділеннях. Є дані про поштову адресу прокуратур різного рівня та спостережної комісії. В наявності контакти однієї правозахисної організації (діяльність якої невідома учасникам моніторингу) та адреса ЄСПЛ.

Інформації щодо інших правозахисних та соціальних організацій, куди засуджені мають можливість звертатися для вирішення наявних проблем, а також відповідних державних інституцій немає.

Житлово-комунальні умови та харчування

Слід відзначити належні комунально-побутові умови (відремонтовані приміщення, меблі, охайні оновлені спальні місця, загальну чистоту в установі, наявність необхідної побутової техніки – холодильників, чайників, забезпечення необхідною кількістю душових сосків, що перебувають у робочому стані тощо).

Температурний режим у житлових приміщеннях відповідає нормі. Термометри перебувають у робочому стані та розміщені у всіх кімнатах. Усі засуджені забезпечені індивідуальним спальним місцем, постільною білизною у доброму стані. В житлових кімнатах підтримується чистота та порядок, вони оздоблені картинами та забезпечені засобами пожежогашіння.

Харчування засуджених візуально є поживним та відповідає меню, розміщеному в їдальні; засуджені мають можливість і самостійно харчуватися у спеціальних кімнатах. У приміщенні їдальні та підсобних кімнатах не зафіксовано поганого запаху.

Доступ до Інтернету

В установі створені певні умови для забезпечення доступу засуджених до Інтернету у встановленому порядку. При цьому цією послугою користується обмежене коло осіб – близько 42. Середній час, протягом якого засуджені користуються Інтернетом, – 30 хвилин, що в цілому, є мінімально достатнім для отримання певної інформації.

Телефонні дзвінки

Позитивно слід оцінити форму забезпечення реалізації засудженими права на дзвінки за допомогою мобільних телефонів. На момент візиту засуджені мали 210 власних карток різних операторів мобільного зв'язку. Такі дзвінки провадяться в окремому приміщенні, картки зберігаються у спеціальній шафі, кожна картка пронумерована, підтверджена посвідкою засудженого з фотокарткою (для виключення можливості використання іншою особою) та видається за заявою засудженого. Однак невисоким (порівняно з іншими колоніями) є число засуджених, які користуються таким правом: за півмісяця телефонували своїм рідним та знайомим близько 300 засуджених (тобто близько 20 осіб на день).

Медичне забезпечення

У цілому стан лікувально-медичної роботи в установі є задовільним. За визначенням лікарів, з моменту переходу від централізованого розподілу ліків до надання коштів значно покращилась ситуація з

придбанням необхідних позицій медичних препаратів. Хворих осіб у стаціонарі перебуває близько 10-12 на місяць, що є доволі позитивним показником. За штатом медичну допомогу засудженим мають надавати 15 медичних працівників різного профілю. Вакансій немає.

Забезпечення медикаментами та матеріалами обмежено квотами як у інших колоніях. Немає за штатом лікаря-інфекціоніста, фтизіатра.

Було виявлення порушення ведення документів обліку використання рентген апарату. Так, за інформацією начальника медичної частини останнє використання рентгену здійснювалось 16.12.2015 (за день до візиту) для лікування зубів, однак запису про це в журналі обліку рентгенологічних обстежень не було (відсутній запис про дану особу взагалі). Крім того, в журналі обліку взагалі не заповнюються дані про вид знімку, що робиться для засуджених, тобто неможливо встановити, з якої причини засуджений звернувся за послугами рентгену.

Крім того, було виявлено порушення розміщення засуджених у ізоляторах медичної частини, так, в одному з туберкульозних ізоляторів розміщуються дві особи, один з переламом ноги, інший з хворобою серця. При цьому в самій медичній частині є вільні палати.

Виявлено також порушення вимог техніки безпеки в приміщенні медичної частини, Щитова електроживлення, що знаходиться безпосередньо на поверсі поряд з приміщеннями ізоляторів була не опломбована та відчинена. Не опломбований був і вхід в технічне приміщення.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 14. Вакантні посади – 3. Хірург, інфекціоніст, невропатолог, окуліст запрошуються з ВК 100 і цивільних медичних установ. Кількість ВІЛ-інфікованих – 14. Кількість засуджених, які отримують АРВ-терапію – 13. Кількість засуджених, які перехворіли на туберкульоз, – 18.

Поводження з засудженими

У ході візиту відзначилось нормальне ставлення персоналу до засуджених та відсутність з боку працівників показової ненависті до них. Як позитив слід відзначити зменшення випадків, коли при контактах з відвідувачами й представниками адміністрації засуджені заведено представлялися, називаючи не лише своє ім'я, а й статті, за якими їх засуджено, та строк покарання.

Проте окремі елементи спілкування з засудженими у формі віддання наказів ще мають місце. Зокрема, це стосується шикування відділення при візиті до нього представників адміністрації та сторонніх осіб (на неприпустимість чого неодноразово зазначалось КЗК). І це при тому, що ПВР УВП вимагають лише наступне: «при зустрічі з персоналом установ виконання покарань та іншими посадовими особами, які відвідують установи, вставати і вітатися з ними». Навряд чи шикування засуджених у відділенні можна вважати таким «вітанням».

Дотепер, як витікає з планів проведення виховних та культурно-масових заходів, дозвілля засуджених є дещо обмеженим, а точніше – відсутнє різноманіття в пропонованих заняттях (щоденні планові заходи майже не відрізняються). Рекомендується розширити залучення кола тих суб'єктів (зокрема, громадських організацій), які спроможні допомогти засудженим у соціальній адаптації, та успішно працюють в інших установах Харківської області.

Організація трудової діяльності та заробітна плата

Під час моніторингу було відзначено нормальну організацію праці засуджених. Праця виконується у три зміни. Загальна кількість засуджених, задіяних у трудовій діяльності в установі – 345; робота в надурочний час відсутня; фактичний графік роботи – з 08:10 до 15:40 (1-а зміна), з 17:30 до 01:00 (2-а зміна), з 01:00 до 7.00 (3-а зміна), система оплати – відрядна. Зарплата засуджених, за їх словами, від 100 до 400 грн. Кількість засуджених, задіяних у господарському обслуговуванні установи, – 18.

У відвіданих виробничих приміщеннях констатовано нормальний прийнятний температурний режим, цехи опалюються, проте не в усіх них засуджені працюють з використанням засобів особистого захисту від виробничого травматизму. Враховуючи, що відповідальність за дотримання заходів безпеки праці в майстернях та на виробництві несуть працівники підприємства колонії, саме вони і зобов'язані слідкувати за дотриманням засудженими правил безпеки і надавати їм необхідні засоби захисту.

При відвідуванні цеху металообробки було виявлено високе забруднення повітря в виробничому приміщенні, що адміністрація по-

яснила вимогами економії опалення, через це не вмикається вентиляція. Крім того, на устаткуванні, що використовуються засудженими в порушення техніки безпеки були відсутні елементи захисту (кожухи на кутових шліфувальних машинах).

Заробітна плата в установі виплачується, за словами самих засуджених, своєчасно. Її розмір є різним, відповідно до обсягу виконаної роботи та виду виробництва, де працюють засуджені – в середньому приблизно 300 грн. на місяць.

Також слід звернути увагу (на це вказувалось при проведенні попередніх візитів), що пункт 8 частини 1 статті 8 КВК України передбачає, що «... тривалість робочого дня засудженого встановлюється з 7 до 17 години або з 6 до 16 години». Дійсно, стаття 61 КЗпП України визначає, що на безперервно діючих підприємствах, в установах, організаціях, а також в окремих виробництвах, цехах, дільницях, відділеннях і на деяких видах робіт, де за умовами виробництва (роботи) не може бути додержана встановлена для даної категорії працівників щоденна або щотижнева тривалість робочого часу, допускається запровадження підсумованого обліку робочого часу.

Це положення відображене й у статті 119 КВК України, яка передбачає: «2. З урахуванням характеру виконуваних засудженим робіт допускається підсумований облік робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин».

Разом із тим, доцільність та необхідність роботи у другу зміну на окремих ділянках та з урахуванням загального числа працевлаштованих засуджених видається сумнівною та потребує додаткової аргументації.

Дисциплінарна практика

Можна лише вітати значне (майже у три рази порівняно з минулим роком) зменшення застосування найсуворіших видів дисциплінарних стягнень.

Однак як негативний аспект слід відзначити те, що дотепер в ДІЗО, ПКТ та ДПК поміщуються особи, в матеріалах щодо яких відсутні явні ознаки поведінки, що вимагає саме наведеного впливу.

Дотепер при накладенні стягнень не завжди виконуються у повному обсязі вимоги, встановлені КВК України. У частині 1 ст. 134 цьо-

го акту закріплено: «При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого». У матеріалах же взагалі не вказується нічого, що хоча б віддалено підтверджувало об'єктивне встановлення обставин, причин та мотивів вчинених дій. А без цього неможливо визначити ефективні заходи впливу на негативну поведінку особи.

Матеріали являють собою майже однакові рапорти та заяви, в яких лише констатується, коли і що відбулося у загальних ризах.

Так само в ряді випадків не можна погодитись з відповідністю застосованих стягнень вчиненому діянню. Приміром, поміщення засудженого Гаман О.М. в ДІЗО за невиконання команди «підйом», звернення на «ти» лише за формальними ознаками поступовості застосування стягнень є прийнятним. Натомість виховне значення перебування його в умовах ізоляції та позитивний вплив цього стягнення на подальшу поведінку є вельми сумнівним.

Щодо побутових умов, то потрібно констатувати: в усіх приміщеннях ДІЗО, ПКТ та ДПК проведено оздоблювальні ремонти, колір стін відповідає встановленим нормам. Камери обладнані туалетами та вмивальниками, в наявності відгородження цих зон. Житлові приміщення ДПК відремонтовані та мають необхідну техніку (телевізори). За словами засуджених, їм забезпечено доступ до бібліотеки установи. Однак, природне освітлення у камерах ПКТ та ДІЗО є недостатнім, з огляду на що в камерах горить електричне світло практично весь день (або ж засуджені тримаються у напівтемряві). А це суперечить встановленим стандартам поводження з засудженими, з огляду на що доцільно у перспективі розглянути можливість переобладнання цих приміщень.

Рекомендації

1. Розглянути та вжити заходів на усунення вказаних у довідці недоліків;

2. Підвищити ефективність практичної реалізації положень ст. 102 КВК України: «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різ-

ницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»;

3. Переглянути матеріали на засуджених, які тримаються в ДІЗО, ПКТ та ДПК для визначення доцільності подальшого їх перебування в умовах ізоляції, виконання рекомендацій психолога та обрання необхідних заходів стимулювання до зміни.

4. Надавати засудженим інформацію про правозахисні та соціально-реабілітаційні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання із сайту Міністерства праці та соціальної політики;

5. Розглянути можливість виключення (або хоча б зменшення) числа випадків покладання на засуджених функцій персоналу установи;

6. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо проведення ретельних перевірок при вирішенні питання застосування до засуджених заходів стягнення шляхом встановлення обставин, визначених КВК України, та організувати проведення реальної соціально-виховної роботи з такими особами, спрямованої на зміну поведінки цих засуджених відповідно до індивідуальних потреб.

Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Холодногірській ВК № 18, 18 грудня 2015 року

Загальна інформація про умови проведення моніторингу

У моніторингу брали участь Ірина Яковець, Айгуль Муканова, Костянтин Автухов і Юрій Воробйов.

Як вельми позитивний момент слід відзначити, що адміністрація колонії не вживала якихось заходів до перешкоджання проведенню моніторингу і забезпечувала супровід моніторів одним працівником.

Також Холодногірська ВК №18 є єдиною установою з числа відвіданих, де з урахуванням різноманітності релігійних поглядів засуджених обладнано спеціальну молитовну кімнату для мусульман.

У ході моніторингу були відвідані: житлове відділення (ЖВ); приміщення ДІЗО, ПКТ, ДПК; медична частина, їдальня, виробничі приміщення.

На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Відвідувачам надали можливість потрапити до всіх приміщень установи, поспілкуватися з засудженими наодинці, надали для ознайомлення усі журнальні та інші необхідні види обліку, що стосувалася засуджених.

Слід звернути увагу, що адміністрація колонії була неофіційно попереджена про візит третіми особами, що підтверджувалось ознаками термінового наведення порядку (приміром, вимита в неурочний час підлога в цехах та включене опалення).

Загальна інформація про установу

На теперішній час Холодногірська ВК №18 – це кримінально-виконавча установа середнього рівня безпеки (для тримання чоловіків, вперше засуджених до позбавлення волі на певний строк), планове наповнення якої – 1110 осіб. Чисельність співробітників колонії – 305,5 штатних одиниць. Начальник Холодногірської виправної колонії (№18) полковник внутрішньої служби Маркін Марк Юрійович.

На момент відвідування в установі трималось 660 засуджених, а порівняно з минулим роком їх число скоротилось майже на 30%. Переліміту або відсутності місць в колонії немає.

Загальне враження

Під час відвідування установи загальна атмосфера в ній мала доволі гнітючий характер. На відміну від начальника установи, стиль спілкування окремих представників керівництва установи з підлеглими та засудженими залишає бажати кращого та межує з відвертою показовою зневагою.

Інформування засуджених

Можна констатувати, що у засуджених є можливість отримувати інформацію про свої права та обов'язки зі стендів, розміщених у відділеннях. Є дані про поштову адресу прокуратур різного рівня та спостережної комісії. В наявності контакти ряду правозахисних інституцій, включаючи й адресу ЄСПЛ.

Як позитивний аспект слід відзначити наявність інформації про персональний склад спостережної комісії та громадської ради, що не було відзначено у жодній установі області.

Табеля із зазначенням заробітної плати та утримань із засуджених переважно вивішені у відділеннях, однак в окремих відділеннях (зокрема 3 відділення) відомість взагалі відсутня, хоча засуджені з цього відділення працевлаштовані в колонії і виконують функції прибиральників. На жаль, адміністрація не змогла чітко вказати, чи нараховується засудженим з цього відділення заробітна плата і чи проводяться відрахування з неї.

Інформації щодо правозахисних та соціальних організацій, куди засуджені мають можливість звертатися для вирішення своїх проблем, а також щодо державних інституцій в установі немає.

Житлово-комунальні умови та харчування

Засудженим створені необхідні комунально-побутові умови: всі вони забезпечені окремими спальними місцями, постільною білизною, необхідними меблями та побутовою технікою (холодильники,

чайники, посуд тощо). Приміщення перебувають у жилому стані. В житлових кімнатах підтримується чистота та порядок, вони оздоблені картинами та забезпечені засобами пожежогасіння.

Водночас норма щодо температурного режиму у житлових приміщеннях дотримується не в повній мірі. Як встановлено п. 1 розділу XXVII ПВР УВП, у холодну пору року температура в жилих приміщеннях УВП підтримується на рівні не нижче плюс 18°C. У відвіданих житлових приміщеннях, незважаючи на фіксування у відомостях температури на рівні 19 °С, не було можливості її перевірити – термометр був пошкоджений, а за відчуттями й показами наявних у моніторів засобів вимірювання вона дорівнювала всього 13-14 °С.

Знижений температурний режим відчувається не лише в місцях перебування засуджених, а і в кабінетах персоналу установи.

Харчування засуджених візуально є поживним та відповідає меню, розміщеному в їдальні; засуджені мають можливість і самостійно харчуватися у спеціальних кімнатах. У приміщенні їдальні та підсобних кімнатах не зафіксовано поганого запаху.

Доступ до Інтернету та телефонних дзвінків

У ході візиту не було можливості безпосередньо ознайомитись з використанням комунікацій. Слід відзначити, що спеціального окремого приміщення для зв'язку не створено, а персонал посилався, що двічі на день телефон та планшет виносять до спеціального стола у коридорі установи, і засуджені можуть здійснювати дзвінки та користуватися Інтернетом.

Медичне забезпечення

За визначенням лікарів, з моменту переходу від централізованого розподілу ліків до надання коштів значно покращилась ситуація з придбанням необхідних медичних препаратів. Засудженим забезпечується вся необхідна медична допомога, вони мають можливість залучати до лікування і діагностики лікарів з цивільних лікарень, однак через брак коштів у засуджених та їх рідних такою можливістю користуються лише окремі особи. В установі їм проводяться всі необхідні аналізи, із залученням, у разі потреби, можливостей цивільних закладів охорони здоров'я.

Хворих осіб у стаціонарі на момент візиту перебувало 10 осіб.

Певні сумніви (з огляду на загальний стан справ в державі і суспільстві) викликало і твердження керівника медичної частини про відсутність будь-яких значних проблем з медичним забезпеченням засуджених. Ця колонія виявилась єдиною з установ області, охоплених моніторингом протягом останніх двох місяців, де за словами персоналу не існує жодних проблем в медичній сфері. Якщо ця інформація відповідає дійсності – то напрацьований досвід заслуговує максимального поширення в усіх виправних колоніях області.

Температурний режим у медичній частині також видається зниженим.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 11.

Вакантних ставок немає.

Кількість ВІЛ-інфікованих – 11

Кількість засуджених, які отримують АРВ-терапію – 10.

Кількість засуджених, які перехворіли на туберкульоз – 21.

Поводження з засудженими

Спілкування більшості персоналу (особливо з нетривалим досвідом практичної діяльності) з засудженими відбувається у нормальному стилі, проте досвідченим працівникам більше властивий стиль віддавання наказів, щодо цих же працівників засуджені також вказали на відсутність конструктивного діалогу з ними. У більшості випадків засуджені також тримають руки по швах під час прямого контакту з цією категорією співробітників і стоять протягом усього часу розмови. І це при тому, що ПВР вимагають лише наступне (п. 29): «При зустрічі з персоналом установ виконання покарань та іншими посадовими особами, які відвідують установи, вставати і вітатися з ними». Навряд чи зазначення власних даних засудженим можна вважати таким «вітанням».

Не впливає позитивно на стан роботи з засудженими й доволі поширена практика звернення до них на «ти», незважаючи на те, що п. 28 Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань передбачено: «Персонал установ виконання покарань звертається до засуджених на “ви” і називає їх “засуджений”, “засуджена”, “громадянин”, “громадянка” та прізвище».

Дотепер, як витікає з планів проведення виховних та культурно-масових заходів, дозвілля засуджених є дещо обмеженим, а точніше – відсутнє різноманіття в пропонованих заняттях (щоденні планові заходи майже не відрізняються).

Організація трудової діяльності та заробітна плата

Під час моніторингу було відзначено нормальну організацію праці засуджених. Робота у три зміни.

Загальна кількість засуджених, задіяних у трудовій діяльності в установі – 305; фактичний графік роботи – з 08:15 до 16:15 (1-а зміна), з 17:15 до 01:15 (2-а зміна), з 01:15 до 07:15 (3-я зміна), система оплати – відрядна. Кількість засуджених, задіяних у господарському обслуговуванні установи – 10. У відвіданих виробничих приміщеннях констатовано нормальний температурний режим, в цехах та майстернях порядок, засуджені забезпечені засобами захисту від виробничого травматизму.

Заробітна плата в установі виплачується, за словами самих засуджених, своєчасно. Її розмір є різним, відповідно до обсягу виконаної роботи та виду виробництва, де працюють засуджені. Як витікає з переглянутих відомостей, розмір заробітної плати коливається у межах 49-1300 грн. на місяць. Особливе невдоволення рівнем заробітної плати висловлювали засуджені, розміщені у відділенні для обмежено працездатних осіб.

За словами засуджених, які не були спростовані персоналом, робота на виробництві організована у три зміни. Тому слід звернути увагу, що пункт 8 частини 1 статті 8 КВК України передбачає, що «... тривалість робочого дня засудженого встановлюється з 7 до 17 години або з 6 до 16 години». Дійсно, стаття 61 КЗпП України визначає, що на безперервно діючих підприємствах, в установах, організаціях, а також в окремих виробництвах, цехах, дільницях, відділеннях і на деяких видах робіт, де за умовами виробництва(роботи) не може бути додержана встановлена для даної категорії працівників щоденна або щотижнева тривалість робочого часу, допускається запровадження підсумованого обліку робочого часу.

Це положення відображене й у статті 119 КВК України, яка передбачає: «2. З урахуванням характеру виконуваних засудженим ро-

біт допускається підсумований облік робочого часу з тим, щоб тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала нормального числа робочих годин».

Також засуджені стверджували, що вони працюють без вихідних, за весь рік вихідні були лише декілька разів на релігійні свята.

Разом із тим, доцільність та необхідність роботи у другу та третю зміну на окремих ділянках та з урахуванням загального числа працевлаштованих засуджених видається сумнівною та потребує додаткової аргументації.

Дисциплінарна практика

Виявлена тенденція підміни належної організації соціально-виховної й психологічної роботи з засудженими формальним дотриманням поступовості застосування заходів стягнення (догана-сувора догана-поміщення в ДІЗО – переведення до ПКТ – порушення кримінального провадження за ст. 391 КК України). Здатність накладених стягнень реально позитивно впливати на поведінку засуджених не аналізується

До значного числа засуджених продовжує застосовуватись стягнення у виді поміщення в ДІЗО та переведення до ПКТ за дрібні порушення режиму відбування покарання. Зокрема, «паління у невідведеному місці», «конфлікт з іншим засудженим» або «неналежні» висловлювання чи «створення конфліктної ситуації», що у таких висловлюваннях і виявляється. Тому звернемо увагу, що чинні законодавчі акти не передбачають подібної підстави для притягнення до відповідальності засуджених за такі дії. Так, у ч. 1 ст. 132 КВК України встановлено, що заходи стягнення можуть застосовуватись «за порушення встановленого порядку відбування покарання...». Відповідно до ч. 1 ст. 102 КВК України, встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання – це «режим у виправних і виховних колоніях». Саме режим і має забезпечувати виконання засудженими покладених на них обов'язків, до числа яких належить й «бути ввічливими між собою» (п. 29 ПВР УВП). Тобто, якщо засуджений поведився неввічливо, то це не є порушенням режиму, це режим є таким, що не забезпечив виконання засудженим цього обов'язку.

ДДУПВП свого часу були розроблені Методичні рекомендації щодо кваліфікації порушень вимог режиму відбування покарання особами, засудженими до позбавлення волі. Цей акт також не передбачає діяння у виді «употребление недозволенных слов в адрес другого осужденного» чи подібного до нього, як порушення кваліфікується лише «створення та участь у конфліктних ситуаціях». Причому такою визнається не будь-яка поведінка засуджених, а лише та, що спрямована на створення конфліктної ситуації або викликала ситуацію, наслідком якої є порушення особистих прав інших засуджених та їх безпеки.

З матеріалів на осіб, які утримувались в ДІЗО, ПКТ за подібні дії (заборонені слова), у жодному не було зазначено, яким саме чином порушено безпеку або права інших засуджених.

Як негативний аспект слід відзначити, що дотепер в ДІЗО, ПКТ та ДПК поміщуються особи, в матеріалах щодо яких відсутні явні ознаки поведінки, що вимагає саме наведеного впливу.

Приміром, засуджений Р.О. тримається у дільниці посиленого контролю з 2010 року. Як передбачено ч. 4 ст. 94 КВК України, у ДПК тримаються засуджені, які під час перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і потяг до продовження протиправної поведінки, а також засуджені, які не проявили готовності до самокерованої соціально-правомірної поведінки і переведені з інших дільниць у порядку, встановленому цим Кодексом. Однак останнє стягнення на засудженого Р.О. накладалось ще у 2013 році, що свідчить про кардинальну зміну його поведінки. Цей факт підтверджується й тим, що на комісії установи з вирішення питання про встановлення адміністративного нагляду він був позитивно охарактеризований та прийнято рішення не звертатися до суду з цього приводу. Тобто, фактично жодних чітких підстав для висновку про доцільність його подальшого тримання в умовах ДПК в матеріалах немає.

Це цілком стосується й визначення ступеня занедбаності й інших засуджених, які перебувають в даній дільниці.

Занепокоєність викликало те, що на ситуацію керівництво колонії відреагувало доволі невірно – піддало сумніву не доцільність тримання Р.О. в ДПК, а його характеристику при вирішенні питання адміністративного нагляду. Подібний підхід є неприпустимим.

Загалом слід зазначити, що при накладенні стягнень не виконуються у повному обсязі вимоги, встановлені КВК України. У ч. 1 ст. 134 цього акту закріплено: «При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого щодо суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого». У матеріалах же взагалі не вказується нічого, що хоча б віддалено підтверджувало об'єктивне встановлення обставин, причин та мотивів чи хоча б обізнаність у цих питаннях персоналу.

Матеріали являють собою майже однакові рапорти та заяви, в яких лише констатується, коли і що відбулося у загальних рисах. Єдине, що можна знайти у матеріалах, це доволі умовна мотивація, яка є тотожною для всіх таких випадків – «мотивував особистими переконаннями, незгодою з режимом утримання в колонії, а також тим, що вважає дану роботу для себе неприйнятною». Але ж мотив і мотивація – зовсім різні речі, і реагувати та впливати на них слід також по-різному. Саме з цих підстав законодавець і вимагає встановлювати, поміж іншим, саме мотив.

Матеріали являють собою майже однакові рапорти та заяви, в яких лише констатується, коли і що відбулося у загальних рисах. Усі пояснення, в тому числі й засуджених, являють собою опис діяння, за яке його поміщено в ДІЗО чи переведено в ПКТ.

Отож, правомірність застосування крайніх заходів впливу до засуджених, які не вчинили суттєвих порушень, та не спричинили значної шкоди режиму, видається сумнівною. Натомість це тягне за собою значне погіршення їх становища та порушення наданих прав.

Так само не вбачається з матеріалів і об'єктивність та всебічність проведення перевірки за фактом порушення, що створює підґрунтя для невиправданого застосування заходів впливу карального характеру.

Більше того, персонал установи посилався на постійне виконання рекомендацій психолога при роботі з засудженим. Однак ознайомлення з матеріалами на засуджених, які перебували в ДІЗО, ПКТ та ДПК було встановлено, що ці рекомендації (незважаючи на їх ґрунтовність та доступність) до уваги не беруться. Приміром, психологом рекомен-

довано максимальне залучення особи до позитивного оточення й різноманітної діяльності, але її в черговий раз поміщують в ДІЗО. Отже, можемо стверджувати про неналежний рівень співпраці з психологом установи.

Соціально-виховна робота та психологічна допомога

Рівень організації соціально-виховної роботи із засудженими є незадовільним.

Відповідно до ч. 2 статті 124 КВК України, соціально-виховна робота із засудженими повинна організовуватись в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів.

Натомість існуюча система форм та методів соціально-виховної роботи із засудженими не повною мірою засвоєна переважною більшістю практичних співробітників, на яких покладено обов'язок здійснення соціально-виховної роботи, що безумовно негативно відбивається як на самій організації здійснення такої роботи, так і на її результативності. Так, незважаючи на практично безмежний арсенал педагогічних форм і методів роботи з засудженими, у практику впроваджено всього два – бесіда та інформування (у формі роз'яснення).

До методів формування і корекції свідомості належать переконання, наприклад, психолого-педагогічний вибух; методи додаткової мотивації та стимулювання поведінки — заохочення, примус, змагання; методи формування та корекції позитивного досвіду поведінки — вправа, звикання, інструктаж; методи виявлення результатів виховного процесу — спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності, метод узагальнення незалежних характеристик, тестування тощо. Наведений перелік аж ніяк не є вичерпним.

Можна стверджувати, що соціально-виховна робота й надання психологічної допомоги, зокрема, стосовно засуджених, поміщених в ДІЗО та ПКТ, якщо і ведеться, то виключно формально, «на папері» та підміняється переважно застосуванням заходів стягнення. Дозвілля засуджених є вельми обмеженим, а точніше – відсутнє.

Під час розмов з засудженими їх просили описати свій день. І жоден з них (!!!) при цьому не вказав на будь-який соціально-виховний захід.

І це при тому, що за міжнародними стандартами відносини між персоналом і ув'язненими повинні бути окрім всього іншого спрямовані на сприяння їх соціальної реінтеграції, надаючи їм можливість *позитивно використовувати свій час у в'язниці* (бібліотека, спорт, тренінги подолання агресії, залежності від алкоголю і наркотиків, тренінги з розвитку соціальних умінь та навичок, зустрічі з представниками громадських організацій та ін.).

Як витікає зі змісту плану соціально-виховної роботи, розміщеного у відділеннях, дієвість та реальність вказаних там заходів також є обмеженою, вони повторюються без врахування специфіки засуджених, їх потреб та використання наявних можливостей, в тому числі й громадських інституцій. Усе це не забезпечує необхідних умов для процесу виправлення й подальшої ресоціалізації.

При спілкуванні із засудженими виявлені факти відмови у переведенні до дільниці соціальної реабілітації з мотивів подання засудженим особистої заяви про це. Крім того, керівництво колонії відверто вказувало, що окремим засудженим вони не нададуть УДЗ під час розгляду на комісії, незважаючи на відповідність усім формальним вимогам.

Рекомендації

1. Розглянути та вжити заходів на усунення вказаних у довідці недоліків;

2. Підвищити ефективність практичної реалізації положень ст. 102 Кримінально-виконавчого кодексу України: «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»;

3. Переглянути матеріали на засуджених, які тримаються в ДІЗО, ПКТ та ДПК для визначення доцільності подальшого їх перебування в умовах ізоляції, виконання рекомендацій психолога та обрання необхідних заходів стимулювання до зміни.

4. Надавати засудженим інформацію про правозахисні та соціально-реабілітаційні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання із сайту Міністерства праці та соціальної політики;

5. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо проведення ретельних перевірок при вирішенні питання застосування до засуджених заходів стягнення шляхом встановлення обставин, визначених КВК України, та організувати проведення реальної соціально-виховної роботи з такими особами, спрямованої на зміну поведінки цих засуджених відповідно до індивідуальних потреб.

6. Підвищити рівень соціально-виховної роботи із засудженими;

7. Переглянути форми спілкування з персоналом і засудженими та зосередити зусилля на формуванні позитивного мікроклімату в установі.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Жовтневській ВК № 17, 20 грудня 2015 року

Загальна інформація про умови проведення моніторингу

Проведення моніторингу відбулося за спільної ініціативи членів Харківської обласної спостережної комісії та громадської ради при управлінні Державної кримінально-виконавчої служби України, та на виконання планів роботи на 2015 рік. У моніторингу брали участь Олексій Сорокін (спостережна комісія), Костянтин Автухов і Юрій Воробйов (громадська рада), Микола Миколайович Тагаєв (як залучений медичний працівник).

Позитивним моментом слід відзначити, що адміністрація колонії не вживала якихось заходів до перешкоджання проведенню моніторингу і забезпечувала супровід моніторів одним працівником.

На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Відвідувачам надали можливість потрапити до всіх приміщень установи, поспілкуватися з засудженими наодинці, надали для ознайомлення усі журнальні та інші необхідні види обліку, що стосувалася засуджених.

Загальна інформація про установу

На теперішній час Жовтневська виправна колонія (№17) – це лікувальний заклад середнього рівня безпеки (для тримання чоловіків, засуджених до позбавлення волі на певний строк, які хворі на туберкульоз), планове наповнення якої – 650 осіб. Забезпеченість медичними препаратами дає змогу безперебійно проводити курс лікування від туберкульозу. Засуджені мають змогу звернутись за медичною допомогою до лікарів-спеціалістів. Чисельність співробітників колонії – 415,5 штатних одиниць.

Начальник Жовтневської виправної колонії (№17) полковник внутрішньої служби Фендріков Дмитро Петрович.

На момент відвідування в установі трималось 474 засуджених. Переліміту або відсутності місць в колонії немає.

Загальне враження

Під час відвідування установи загальна атмосфера в ній мала допустимий характер. Зауважити варто лише про стиль спілкування окремих співробітників колонії із засудженими, що здійснюється, переважно, в командно-приказному тоні. По відділенню у присутності співробітників адміністрації та моніторів засуджені переміщуються з руками за спиною, дивлячись у підлогу.

В колонії відчувається, що її територіальне розташування та специфіка складу засуджених зумовлює відносну рідкість візитів до колонії з боку представників громадських організацій.

Інформування засуджених

У засуджених є можливість отримувати інформацію про свої права та обов'язки зі стендів, розміщених у відділеннях. На жаль окремі зі стендів є доволі малими за розмірами, що зумовлює обмеженість розміщених матеріалів. Є дані про поштову адресу прокуратур різного рівня. В деяких відділеннях відсутня інформація про спостережні комісії та правозахисні організації й контактні дані.

Табеля із зазначенням заробітної плати у відвіданих відділеннях переважно не містилось. Про суми заробітної плати, одержуваної на руки, засуджені виразно відповісти не можуть.

Інформування доцільно поглибити шляхом вивішування інформації щодо інших правозахисних та соціальних організацій, куди засуджені мають можливість звертатися для вирішення своїх проблем, а також щодо відповідних державних інституцій. Окремо потрібно забезпечити доступ засуджених до листування з закладами, установами і організаціями, що забезпечують сприяння у соціальній адаптації після звільнення, бо це дозволить підтримати ініціативу засуджених власними зусиллями вирішити наявні у них проблеми. Інформація про них є у відкритих джерелах, в тому числі й на сайті Міністерства праці і соціальної політики, однак в установі її немає.

Житлово-комунальні умови та харчування

Засудженим створені необхідні комунально-побутові умови, вони забезпечені окремими спальними місцями, постільною білизною, необхідними меблями та побутовою технікою (холодильники, чайники, посуд тощо). Приміщення перебувають у жилому стані. В житлових кімнатах підтримується чистота та порядок, вони оздоблені картинами та забезпечені засобами пожежогасіння.

Водночас норма щодо температурного режиму у житлових приміщеннях дотримується не в повній мірі. Як встановлено п. 1 розділу XXVII ПВР УВП, у холодну пору року температура в жилих приміщеннях УВП підтримується на рівні не нижче плюс 18°C. У відвіданих житлових приміщеннях, незважаючи на фіксування у відомостях температури на рівні 22°C, не було можливості її перевірити – термометр був пошкоджений, чи відсутній, а за відчуттями вона дорівнювала всього 15-16 °С.

Знижений температурний режим відчувається не лише в місцях перебування засуджених, а і в кабінетах персоналу установи.

У приміщеннях для проживання засуджених чисто. Гігієнічні засоби в наявності і в достатній кількості, проблеми з санітарно-побутовим забезпеченням не встановлені – умивальна кімната, туалет в хорошому технічному та санітарно-гігієнічному стані.

Вентиляція залишає бажати кращого, особливо з урахуванням профілю установи, в приміщеннях висока вологість.

Окремі аспекти організації лікувального процесу потребують удосконалення. Так, у відділенні №6 кабінет лікаря на момент візиту був закритий і опечатаний. Це може свідчити, що задекларований щоденний прийом засуджених не ведеться належним чином.

Харчування засуджених візуально є поживним та відповідає меню, розміщеному в їдальні.

Медичне забезпечення

Стан лікарні прекрасний, приміщення утримуються в ідеальному порядку. Спеціалізована туберкульозна лікарня обладнана всім необхідним для лікування хворих на туберкульоз. Особливо добре обладнана лабораторія. Зауважень немає. Бажано оснастити лаборато-

рію сучасним обладнанням для проведення клінічних аналізів крові і сечі. Всі необхідні аналізи і діагностичні дослідження проводяться силами установи.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 120.

Лікарі, що здійснюють прийом: терапевт, стоматолог, 2 бактеріолога, фтизіатр.

Вакантні 11 ставок фтизіатрів, ендоскопіста, статистика, психіатра, УЗД-фахівця, фізіотерапевта, рентгенолога.

Хірург, інфекціоніст, невропатолог, окуліст запрошуються з ВК 100 і цивільних медичних установ.

Кількість ВПЛ-інфікованих – 58.

Кількість засуджених, які отримують АРВ-терапію – 44.

Кількість засуджених, які перехворіли на туберкульоз, не вказано зважаючи, на профіль закладу.

Організація трудової діяльності та заробітна плата

Як відмічалось, специфіка складу засуджених в установі зумовлює складності в організації різнопланової трудової діяльності. Фактично працює лише декілька виробничих ланок, зокрема пошив капців. Температурний режим у виробничому приміщенні задовільний, умови праці також.

Загальна кількість засуджених, задіяних у трудовій діяльності в установі – 60-70; кількість робочих змін – 2; робота в надурочний час відсутня; фактичний графік роботи – з 08:30 до 16:00 (1-а зміна), з 17:30 до 23:30 (2-а зміна); система оплати – відрядна. За словами засуджених зарплата в середньому на руки – 120-130 гривень. Кількість засуджених, задіяних у господарському обслуговуванні установи – 25.

В колонії функціонує власне невелике тваринне господарство (свині, птиця), однак стан утримання тварин та догляду за ними моніторам видався незадовільним.

Дисциплінарна практика

На момент відвідування установи у дисциплінарному ізоляторі перебував один засуджений. Під час спілкування він відзначив обґрунтованість його поміщення в ДІЗО, та не вказав на якісь порушен-

ня з боку адміністрації. Однак, практика ведення документації викликає окремі зауваження, адже ознайомлення з нею вказує, що доволі часто найсуворіший вид стягнення – поміщення в ДІЗО на 15 діб – застосовується до засуджених за «неввічливе ставлення до іншого засудженого», хоча в подальшому самі ж представники адміністрації пояснюють, що з боку конкретних засуджених була ціла низка правопорушень, і тому застосовується таке стягнення.

Соціально-виховна робота та психологічна допомога

Рівень організації соціально-виховної роботи із засудженими є незадовільним.

Відповідно до ч. 2 статті 124 КВК України, соціально-виховна робота із засудженими повинна організовуватись в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів.

Натомість існуюча система форм та методів соціально-виховної роботи із засудженими не повною мірою засвоєна переважною більшістю практичних співробітників, на яких покладено обов'язок здійснення соціально-виховної роботи, що безумовно негативно відбивається як на самій організації здійснення такої роботи, так і на її результативності. Так, незважаючи на практично безмежний арсенал педагогічних форм і методів роботи з засудженими, у практику впроваджено всього два – бесіда та інформування (у формі роз'яснення).

Серед причин такого стану соціально-виховної роботи можна виділити й проблеми кадрового забезпечення, адже за інформацією, отриманою від адміністрації, на 7 відділень установи передбачено лише 3 посади начальника відділення соціально-психологічної служби.

Рекомендації

1. Розглянути та вжити заходів на усунення вказаних у довідці недоліків;

2. Підвищити ефективність практичної реалізації положень ст. 102 КВК України: «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно спри-

яти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»;

3. Надавати засудженим інформацію про правозахисні та соціально-реабілітаційні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання із сайту Міністерства праці та соціальної політики;

4. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо проведення ретельних перевірок при вирішенні питання застосування до засуджених заходів стягнення шляхом встановлення обставин, визначених КВК України, та організувати проведення реальної соціально-виховної роботи з такими особами, спрямованої на зміну поведінки цих засуджених відповідно до індивідуальних потреб.

5. Підвищити рівень соціально-виховної роботи із засудженими;

6. Переглянути форми спілкування з персоналом і засудженими та зосередити зусилля на формуванні позитивного мікроклімату в установі.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Качанівській ВК № 54, 9 грудня 2015 р.

Загальна кількість засуджених станом на дату візиту – 452, з них 300 – задіяні у трудовій діяльності, 60 – задіяні в господарському обслуговуванні установи. В ДІЗО/ПКТ протягом останніх двох з половиною років ніхто не поміщався.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 18. В лікарні здійснюють прийом: терапевт, гінеколог, окуліст, невропатолог, нарколог, епідеміолог, психіатр.

В колонії відбувають покарання 33 ВІЛ-інфікованих засуджених, 26 отримують АРВ-терапію, 30 перехворіли на туберкульоз, профілактичні протитуберкульозні препарати після стаціонарного лікування туберкульозу приймають 20 засуджених

Житлова зона і умови утримання

Умови утримання засуджених в чудовому стані. Приміщення знаходяться в хорошому технічному стані, ремонту не вимагають. Житлові приміщення чисті, охайні, добре вентилуються, в усіх приміщеннях тепло, температура контролюється, ведеться облік температурного режиму, градусники працюють. Банний день відсутній – відділення обладнані душовими кабінами, що дозволяє засудженим стежити за особистою гігієною постійно, що також призвело до значного зниження витрат води. Обмеження на використання гарячої води відсутні, гаряча вода в наявності постійно. Деякі відділення обладнані побутовими пральними машинами. У зв'язку з малою кількістю засуджених три з шести існуючих відділень законсервовані.

У відділеннях відсутня інформація про спостережні комісії та правозахисні організації і контактні дані. Адміністрації установи були надані рекомендації щодо розміщення цієї інформації.

Харчування засуджених здійснюється в достатніх обсягах, продукти якісні, кухня та їдальня чисті. Страви, які фактично подаються, відповідають меню, хорошої якості і приготування. Якість хліба, що випікається на території колонії висока. Діти окремих груп засуджених дотримуються.

Засуджені йдуть на контакт легко, ознак страху не виявляють, спілкуються вільно і розслаблено. Комунікація представників адміністрації та засуджених практично начисто позбавлена казармено-військових рис, спілкування засуджених з адміністрацією не відрізнялося від спілкування з учасниками моніторингового візиту. Окремо варто відзначити проведену персоналом роботу по встановленню нормального контакту і спілкування з ув'язненими, які раніше відбували покарання в інших виправних установах. На думку моніторів, робота в напрямку ресоціалізації засуджених проводиться найкращим чином з тих ВК, що спостерігалися на сьогоднішній день.

Виробництво

Частина в'язнів подала заяви на понаднормові роботи, мотивуючи можливістю більше заробляти. Зміна починається о 7 закінчується в 17. Виходить як мінімум 9 годин.

(«Нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень. Підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в частині першій цієї статті»). Стаття 50.КЗоПУ.

Граничні норми застосування надурочних робіт. Надурочні роботи не повинні перевищувати для кожного працівника чотирьох годин протягом двох днів підряд і 120 годин на рік. Власник або уповноважений ним орган повинен вести облік надурочних робіт кожного працівника». Стаття 65.ЗоП)

Облік понаднормових годин роботи не вказувався, адміністрація колонії не володіє такою інформацією.

У збиральних цехах умови праці засуджених нарікань не викликають, обладнання в хорошому стані, присутні нові автоматизовані зразки, вентиляція хороша, в приміщеннях комфортна температура. Підхід до організації та управління виробництвом в цілому професійний і відповідальний, проте, на ділянці розкрою не опускають захисні рамки верстатів, при цьому начальник виробництва проходить без будь якої реакції повз дані порушення, навіть вказував на конструктивні особливості верстатів. У приміщенні експериментальної ділян-

ки порушені виробничі норми по безпеці праці – відсутня нормальна вентиляція, мала площа приміщення. Будівля виробництва утеплена, ремонту не потребує.

Установою не укладено письмові договори з підприємствами/підприємцями, які передбачають залучення засуджених до праці. Засуджені працюють в одну зміну . Близько 20% засуджених залучаються до роботи в надурочний час за власним бажанням. Переробки становлять не більше 2-х годин в день. Фактичний графік роботи – з 07:00 до 17:00. Система оплати – відрядна.

За інформацією, вивішеній в цехах і на ділянках, мінімальна зарплата – 1378 гривень, заробітна плата за робочий день у вересні – 53 гривні.

Медична частина

Стан приміщень санітарно-медичної частини в установи задовільний, в частині приміщень проведений ремонт. У приміщеннях тепло, сухо, відчувається брак свіжого повітря, що обумовлено конструкцією будівлі. В цілому враження від стану, умов утримання і відносин персоналу медичної частини до виконання їх обов'язків більш ніж позитивне. Присутній інфекційний ізолятор, умови утримання в палатах хороші.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Курязькій виховній колонії, 10 грудня 2015 р.

Загальна кількість засуджених під час візиту – 76, з них задіяні у трудовій діяльності – 32, засуджені в ДІЗО-ПКТ не перебували. Все виробництво в колонії – за договорами, з 2008 року підприємства в колонії немає. Фактичний графік роботи – з 07:00 до 16:00

Система оплати – відрядна. Середня зарплата в місяць на руки – 130-160 гривень.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 9. Лікарі, які здійснюють прийом: терапевт, стоматолог, рентгенолог, психіатр.

ВІЛ-інфіковані в колонії відсутні, на туберкульоз перехворів один засуджений.

Медична частина

Санітарно-медична частина в установі перебуває в задовільному стані, приміщення чисті, освітлення нормальне. Присутній інфекційний ізолятор і зона карантину для новоприбулих. Безпосередньо силами медичної частини вихованці можуть пройти досить широкий спектр обстежень (флюорограма, загальні аналізи крові і сечі, тестування на ВІЛ, сифіліс, вірусне навантаження). За словами начальника медичної частини необхідності в проведенні аналізів за рахунок сімей та опікунів (піклувальників) вихованців не виникало жодного разу, однак така можливість у них є. В ході моніторингу була оглянута медична документація – журнали ведуться, хоча є незначні технічні огріхи.

Житлові приміщення

Освітлення житлових приміщень зведено до мінімуму – інформацію, розміщену на стендах складно прочитати, після виходу на денне світло (з урахуванням похмурої погоди в день візиту) очам потрібен якийсь час, щоб звикнути до яскравості світла. Один з п'яти кранів в умивальній кімнаті працює, гаряча вода відсутня. У кімнаті відпочинку всім вихованцям при появі моніторів дали в руки книги. На стен-

ді «Правова інформація» розміщена також і релігійна, однак у відділеннях відсутня інформація про спостережні комісії та правозахисні організації і контактні дані. Адміністрації установи були надані рекомендації щодо розміщення цієї інформації.

В їдальні свіжий ремонт, чисто. Кухня потребує ремонту. Раціон вихованців викликає сумнів – в меню відсутня свинина або яловичина, представлено тільки м'ясо птиці, в приміщеннях кухні немає підносів. Якість продуктів, що використовуються для приготування основних страв, не викликає нарікань, проте хліб, що випікається в колонії, – жахливої якості, практично непридатний для тривалого вживання без наслідків для здоров'я – якась сіра клейка маса, за консистенцією нагадує загуслу віконну мастику.

Виробничі приміщення

В обох оглянутих приміщеннях немає освітлення, відсутня проводка. Зовнішнє освітлення проведено навісним монтажем через склоблоки. Дуже пильно, брудно, запущено, при тому, що виконувана робота не викликає утворення пилу (сортування відходів і складання мишоловок).

Школа, професійно-технічне училище

Температура в приміщеннях школи близько 16-17 градусів, класи чисті, виховна і педагогічна робота проводяться.

Устаткування в навчальних майстернях ПТУ в достатній кількості і знаходиться в задовільному стані.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Дергачівській ВК № 109, 17 грудня 2015 р.

Загальна кількість засуджених – 101.

Письмові договори з підприємствами / підприємцями, які передбачають залучення засуджених до праці, укладені, засуджені вивозяться на роботи.

Кількість робочих змін – 1. Близько 20% засуджених залучаються до роботи в надурочний час за власним бажанням. Переробки становлять не більше 2-х годин в день.

Фактичний графік роботи – з 07:00 до 17:00. Система оплати – відрядна.

За словами єдиного засудженого, який називав хоч якісь цифри, зарплата в середньому на руки – 390-400 гривень.

Дані по медичній частині не наведено, зважаючи на їх відсутність – жодної виразної відповіді за ставками, кількості ВІЛ-інфікованих і т.д. Лікаря в колонії немає, тільки фельдшер. Вся медична допомога здійснюється або невідкладною допомогою, або цивільними медичними установами.

При вході на територію колонії, на контрольно-пропускному пункті персонал колонії відмовився виконувати вимоги статті 24 КВК України і відмовився пропустити представника обласної спостережної комісії в супроводі медичного експерта та представника громадської ради при Управлінні ДПтСУ м. Харкова без розпорядження керівництва. Доступ на територію був отриманий тільки після прибуття начальника колонії за його особистим розпорядженням. Персонал не має уявлення про функції, права та обов'язки зазначених вище організацій і порядок відвідування виправних установ. Від моніторів вимагали «наряд або рознарядку від керівництва, узгоджену з начальником установи, тому що це режимний об'єкт».

Професіоналізм персоналу викликає сумніви – представники адміністрації не в змозі самостійно відповісти на питання про планове наповнення відділення, про точну кількість засуджених, які перебувають у відділенні, про заробітну плату ув'язнених.

Житлові приміщення

Температурний режим контролюється по «неробочому градуснику» – у всіх спальних приміщеннях температура нижче норми – приблизно 11-15 градусів, в той час як на аркушах контролю температури вказані 19-22 градуси тепла. Пояснення співробітників про зниження температури тільки в період перебування засуджених на роботах виглядають непереконливо. При огляді нової котельні з сучасним твердопаливним котлом, виявлено відсутність журналу контролю роботи котельні. За словами співробітників, старий журнал на даний момент замінюється новим у зв'язку реконструкцією котельні. Робота котельної установки не налагоджена. Так, котел видає 65°, в житловий будинок йде теж 65°, зворотна температура – 7°. Виходячи з цих даних, представник наглядової ради, будучи фахівцем, зробив висновок про те, що система опалення працює неправильно. Отже, є наочним нераціональне використання коштів. Матеріал, що використовується для опалення (відходи деревообробних виробництв) не дозволяє забезпечити нормальну роботу котельні з огляду на умови зберігання – на відкритому повітрі, під впливом погодних умов деревна кора і тирса промокають.

У житлових приміщеннях висока вологість – постільна білизна сира на дотик.

У відділеннях розміщена застаріла інформація про заробітну плату засуджених. Відсутня інформація про спостережні комісії та правоохоронні організації та контактні дані. Адміністрації установи були надані рекомендації щодо розміщення цієї інформації.

При огляді житлових приміщень виникає питання про те, чим зайняті засуджені після роботи, тобто після 17-ї години? Вечеря і відбій. Так звана персоналом «Ленінська кімната» справила враження деякої занедбаності – в приміщенні холодно, підшивки газет виглядає новою, шахи припали пилом, стільці перед телевизором прибрані, місця найбільш частого контакту з одягом і руками запилені.

Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Жовтневській ВК № 17, 21 грудня 2015 р.

Планове наповнення установи – 650 засуджених, на момент візиту в установі відбувало покарання 474 засуджених, з них 60-70 були задіяні у трудовій діяльності, 25 засуджених задіяні в господарському обслуговуванні установи.

Засуджені працюють в дві робочих зміни, які тривають з 08:30 до 16:00 (1-а зміна), з 17:30 до 23:30 (2-я зміна). Система оплати – відрядна. За словами засуджених, зарплата в середньому на руки – 120-130 гривень.

В ДІЗО перебував один засуджений.

Загальна кількість ставок медичного персоналу – 120.

Лікарі, які здійснюють прийом: терапевт, стоматолог, 2 бактеріолога, фтизіатр.

Вакантні 11 ставок фтизіатрів, ендоскопіста, статистика, психіатра, УЗД-фахівця, фізіотерапевта, рентгенолога.

Хірург, інфекціоніст, невропатолог, окуліст запрошуються з іншої УВП і цивільних медичних установ.

В установі відбувають покарання 58 ВІЛ-інфікованих засуджених, з них 44 отримують антиретровірусну терапію

Загальне враження від візиту до установи позитивне, однак, установа явно потребує додаткового фінансування.

Житлові приміщення

У приміщеннях для проживання засуджених чисто, тепло. Гігієнічні засоби в наявності і в достатній кількості, проблеми з санітарно-побутового забезпечення не встановлені – умивальна кімната, туалет в хорошому технічному і санітарно-гігієнічному стані. Вентиляція залишає бажати кращого, особливо з урахуванням профілю установи, в приміщеннях висока вологість.

У відділеннях відсутня інформація про спостережні комісії та правозахисні організації та контактні дані.

У відділенні №6 відсутня на стендах інформація про заробітну плату засуджених та відратування. На питання про суми заробітної

плати, одержуваної на руки, засуджені чітко відповісти не можуть. По відділенню в присутності співробітників адміністрації та моніторів засуджені переміщуються з руками за спиною, дивлячись у підлогу, що – на думку моніторів – не є позитивним фактором.

Кабінет лікаря у відділенні на момент візиту закритий і опечатаний.

Медична частина

Стан медичної частини прекрасний, приміщення утримуються в ідеальному порядку. Спеціалізована туберкульозна лікарня обладнана всім необхідним для лікування хворих на туберкульоз. Особливо добре обладнана лабораторія – є найсучасніші апарати для пророщування культур і проведення діагностики туберкульозу. Зауважень немає. Бажано оснастити лабораторію сучасним обладнанням для проведення клінічних аналізів крові і сечі. Всі необхідні аналізи і діагностичні дослідження проводяться силами установи. Персонал демонструє високий професіоналізм – відданість справі і кваліфікація персоналу лікарні, на думку медичного експерта Тагаєва М.М., заслуговують на заохочення.

Виробництво

Будинки виробництва потребують ремонту. Температура у виробничих приміщеннях в межах встановлених норм, однак, душова не опалюється. У приміщеннях недостатня вентиляція, повітря в малих приміщеннях сперте.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Темнівській ВК № 100, 22 грудня 2015 року

Загальна інформація про умови проведення моніторингу

Як вельми позитивний момент слід відзначити, що адміністрація колонії не вживала якихось заходів до перешкоджання проведенню моніторингу і забезпечувала супровід моніторів одним працівником.

Керівництво не перешкоджало й спілкуванню з засудженими наодинці.

Останній візит до колонії членів Харківської обласної спостережної комісії відбувся 26.07.2014 року. За період, що минув, скарг або інших звернень від засуджених до Харківської обласної спостережної комісії не надходило. Так само відсутня й у відкритих джерелах інформація негативного характеру про цю установу.

Обмежений час моніторингу (близько 3 годин) дозволив лише поверхово ознайомитись зі станом дотримання прав засуджених в установі. З огляду на цю обставину не було заплановано й ґрунтового особистого спілкування з засудженими наодинці, бесіди з ними відбувалися у приміщеннях, охоплених моніторингом.

У ході моніторингу були відвідані: дільниця карантину, діагностики і розподілу (ДКДІР); житлове відділення (ЖВ); сектор максимального рівня безпеки, приміщення ДІЗО, ПКТ; медична частина, міжобласний лікувальний заклад, їдальня, виробничі приміщення.

На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Відвідувачам надали можливість потрапити до всіх приміщень установи, поспілкуватися з засудженими наодинці, надали для ознайомлення усі журнальні та інші необхідні види обліку, що стосувалася засуджених.

Загальна інформація про установу

Темнівська ВК № 100 – це кримінально-виконавча установа середнього рівня безпеки (для тримання чоловіків, засуджених до позбав-

лення волі на певний строк, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі). Планове наповнення установи – 1235 осіб, що включає 50 – у секторі максимального рівня безпеки для тримання чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі (на момент відвідування установи кількість осіб, засуджених до довічного позбавлення волі – 68 чоловік), 150 – у міжобласному лікувальному закладі для чоловіків, засуджених до позбавлення волі на певний строк, хворих на соматичні захворювання, та 75 – у дільниці соціальної реабілітації. Чисельність співробітників колонії – 379,5 штатних одиниць. Начальник Темнівської ВК № 100 – полковник внутрішньої служби Найдьонов Олег Валентинович.

На момент відвідування в установі трималось 841 засуджених. Переліміту або відсутності місць в колонії немає.

Загальне враження

Під час візиту відмічено, що засуджені та персонал доволі вільно спілкуються між собою та з керівництвом установи, достатньо відкрито говорять про наявні проблеми. Атмосфера в установі значно поліпшилась порівняно з попереднім візитом, що з боку засуджених пояснюється зміною керівництва установи.

Як позитивний аспект слід відзначити, що значне число засуджених, незважаючи на моніторинговий візит, абсолютно спокійно продовжували виконувати свої повсякденні справи, не звертаючи зайвої уваги на відвідувачів. Однак окремі співробітники колонії вели себе доволі нечемно, використовували лайливі слова по відношенню до засуджених та своїх підлеглих у присутності моніторів.

Інформування засуджених

Можна констатувати, що у засуджених є можливість отримувати інформацію про свої права та обов'язки зі стендів, розміщених у відділеннях. Є дані про поштову адресу прокуратур різного рівня та спостережної комісії. В наявності контакти ряду правозахисних інституцій.

Разом із тим, на нашу думку, інформування доцільно поглибити шляхом вивішування інформації щодо інших правозахисних та соціальних організацій (нині перевага віддана лише одній з них),

куди засуджені мають можливість звертатися для вирішення наявних проблем, а також відповідних державних інституцій. Так само доцільно поряд з адресами розміщувати контактні телефони в тих випадках, коли вони надаються для негайних звернень. Окремо потрібно забезпечити доступ засуджених до листування з закладами, установами і організаціями, що забезпечують сприяння у соціальній адаптації після звільнення, бо це дозволить підтримати ініціативу засуджених власними зусиллями вирішити наявні у них проблеми. Інформація про них є у відкритих джерелах, в тому числі й на сайті Міністерства праці і соціальної політики, однак в установі її немає.

Житлово-комунальні умови та харчування

Житлові приміщення організовані відповідно до блочного типу організації проживання засуджених. Слід відзначити належні комунально-побутові умови (відремонтовані приміщення, меблі, охайні оновлені спальні місця, загальну чистоту в установі, наявність необхідної побутової техніки – холодильників, чайників, забезпечення необхідною кількістю душових сосків, що перебувають у робочому стані тощо).

Температурний режим у житлових приміщеннях відповідає нормі. Однак в окремих приміщеннях термометри перебувають у не робочому стані. Усі засуджені забезпечені індивідуальним спальним місцем, постільною білизною у доброму стані. В житлових кімнатах підтримується чистота та порядок, вони оздоблені картинами.

Харчування засуджених візуально є поживним та відповідає меню, розміщеному в їдальні; засуджені мають можливість і самостійно харчуватися у спеціальних кімнатах. У приміщенні їдальні та підсобних кімнатах поганий запах.

Доступ до Інтернету

В установі створені певні умови для забезпечення доступу засуджених до Інтернету у встановленому порядку. Засудженим надано можливість користуватись Інтернетом за їх письмовим зверненням, і не було виявлено не передбачених законом обмежень для реалізації вказаного права. Але на всіх засуджених лише один планшет.

Телефонні дзвінки

Позитивно слід оцінити форму забезпечення реалізації засудженими права на дзвінки за допомогою мобільних телефонів. В тому числі це право реалізовано для засуджених, що знаходяться в секторі максимального рівня безпеки, та відбувають довічне позбавлення волі, проте, за словами деяких засуджених, фактично реалізація цього права обмежується шляхом виведення з ладу сім-карток та телефонних апаратів засуджених.

Під час додаткового візиту 21.01.2016 р. також було вивчено журнали вихідних телефонних дзвінків та вихідної кореспонденції. За словами адміністрації установи, засуджені безперешкодно користуються доступом до мобільного та стаціонарного телефонного зв'язку за письмовою заявою із зазначенням цілі дзвінку, повних даних та місцезнаходження абонента. Станом на 21.01.2016 р. засуджені здійснили за перший місяць 2016 р. 893 дзвінка.

Також, якщо виходити з даних журналу вихідної кореспонденції, засуджені вступають у переписку виключно з судами – за січень 2016 року у вказаному журналі не має жодного запису про відправлення будь-якої кореспонденції, окрім листів до судів різних інстанцій, що виглядає неприродно та викликає деякі сумніви.

Медичне забезпечення

У більшості приміщень медично-санітарної частини (МСЧ) і міжобласного лікувального закладу (МЛЗ) зроблений ремонт, хірургічне відділення на момент візиту знаходиться у стадії капітального ремонту. Кілька перев'язувальних та операційні (велика і мала) повністю відремонтовані, в великій операційній прекрасне оснащення, встановлена сучасна апаратура та спеціалізована сантехніка. У той же час, коридори МСЧ і МЛЗ, незважаючи на велику протяжність і малу кількість вікон, не освітлюються за допомогою електричного освітлення. Відсутній графік прийому лікарів, список можливих аналізів і досліджень, порядок відвідування МСЧ та МЛЗ засудженими.

Палати стаціонару знаходяться в допустимому для експлуатації стані, однак, деякі з них потребують ремонту. Адміністрації це відомо, і, враховуючи, що в частині палат ремонт вже зро-

блений, очевидно, що докладаються зусилля до поліпшення умов утримання хворих.

Варто відзначити, що 150-ліжковому стаціонару необхідно реанімаційне відділення та оснащення лабораторного відділення сучасним обладнанням.

Вельми сумнівною є отримана інформація щодо відсутності відомостей про виробничий травматизм.

Загальна кількість ставок медичного персоналу МСЧ – 8, МЛЗ – 50,5, вакантними на момент візиту були 0,25 ставки хірурга, 7 ставок середнього медичного персоналу.

Кількість ВІЛ-інфікованих – 24; кількість засуджених, які отримують АРВ-терапію – 18; кількість засуджених, які перехворіли на туберкульоз – 47.

Харчове забезпечення

У порівнянні з 2014-м роком і початком 2015-го ситуація з харчуванням зазнала істотне поліпшення. Продукти якісні, запропоновані засудженим страви приготовані нормально, кухня чиста. Заявлене меню відповідає фактичному, дієтичні меню видаються в окремому вікні.

Поводження з засудженими

У ході візиту відзначилось переважно нормальне ставлення персоналу до засуджених та відсутність з боку працівників показової ненависті до них. Як позитив слід відзначити зменшення випадків, коли при контактах з відвідувачами й представниками адміністрації засуджені завчено представлялися, називаючи не лише своє ім'я, а й статі, за якими їх засуджено, та строк покарання.

Дотепер, як витікає з планів проведення виховних та культурно-масових заходів, дозвілля засуджених є дещо обмеженим, а точніше – відсутнє різноманіття в пропонованих заняттях (щоденні планові заходи майже не відрізняються). Рекомендується розширити залучення кола тих суб'єктів (зокрема, громадських організацій), які спроможні допомогти засудженим у соціальній адаптації, та успішно працюють в інших установах Харківської області.

Організація трудової діяльності та заробітна плата

Під час відвідування 24.12.2015 р. монітори не мали можливості ознайомитись із умовами праці засуджених через те, що адміністрація установи ввела в оману обидві групи моніторів, повідомивши, що інша група чекає на них у начальника установи.

Під час додаткового візиту 21.01.2016 р. представнику спостережної комісії було надано можливість відвідати виробництво і скласти своє враження щодо питань додержання прав засуджених та стану виробництва установи в цілому. З огляду на сильні морози та тривалий сильний снігопад на момент візиту більшу частину виробничих потужностей на ділянках металообробки та обробки деревини було зупинено – зважаючи на те, що конструктивні особливості приміщень та специфіка виробництва передбачає дуже великі об'єми та безперешкодний доступ свіжого повітря, температура у приміщеннях значно нижча за 0 градусів. З метою збереження обладнання у робочому стані частину станків та установок було зупинено, тому що використання деяких типів металообробного обладнання технічно не є можливим при низьких температурах.

З наведених причин основні виробничі приміщення використовуються у якості складів продукції, що виготовляється на працюючих ділянках виробництва та для переробки пластмас. У всіх виробничих приміщеннях холодно, недостатнє освітлення та сильний запах пластмаси.

На дільниці з виготовлення поліетиленових пакетів тепліше, ніж в основному приміщенні цеху, проте температура все одно дуже низька – за суб'єктивними відчуттями десь в районі +5 градусів. Нарікання викликає вентиляція – у приміщенні задушливо, повітря важке та сперте, сильний запах пластику.

За період, що сплинув з останнього відвідування виробництва представниками обласної спостережної комісії, відношення до питань техніки безпеки змінилось на краще – засуджені, що виконують зварювальні роботи, забезпечені масками, щитками та рукавицями. Проте на дільницях фарбування маски та респіратори існують лише теоретично – засуджені стверджують, що індивідуальні засоби видаються, однак жодної людини в масці або респіраторі під час відвідування моніторами помічено не було. Токарі працюють без масок та

рукавиць, на подрібненні пластмасових відходів засуджені працюють у навушниках, проте без масок або захисних щитків.

У приміщенні для лакування умови праці вкрай препогані: у приміщенні цілком відсутня вентиляція, у той же час встановлено теплової установки для сушки лакового покриття виробів, внаслідок чого у приміщенні неймовірна концентрація випарів лаків та розчинників, дихати у приміщенні неможливо в буквальному сенсі. Після перебування у приміщенні близько трьох хвилин у монітора та супроводжуючого представника преси приблизно півгодини спостерігався сильний кашель, подразнення верхніх дихальних шляхів та симптоми інтоксикації – головний біль, запаморочення голови, нудота. Рекомендація монітора щодо видачі працівникам цієї дільниці аквалангів була помилково сприйнята адміністрацією в якості жарту.

Дисциплінарна практика

На момент візиту в ДІЗО знаходився лише один засуджений, за словами самого засудженого, він є системним порушником, і вважає своє перебування в ДІЗО доволі обґрунтованим. Такий стан дисциплінарної практики викликає позитивне ставлення, однак під час аналізу журналу медичного прийому засуджених ДІЗО-ПКТ не містилось записів про прийом засудженого, до якого двічі поспіль було застосовано стягнення у виді поміщення в ДІЗО (строком на 6 та 11 діб) і якого в подальшому було направлено до ВК №17 з діагнозом «туберкульоз».

В ПКТ також знаходився один засуджений, скарг чи зауважень на умови тримання він не виказав.

Сектор максимального рівня безпеки для тримання чоловіків, засуджених до довічного позбавлення волі

За інформацією адміністрації установи, на момент візиту в секторі знаходилось 68 засуджених до довічного позбавлення волі (хоча на офіційному сайді Управління, вказано, що планове наповнення сектору складає 50 осіб).

Засуджені у секторі тримаються у задовільних побутових умовах, в камерах на 2 чи 4 чоловіка. В камерах на 4 засуджених встановлена душова, засуджені з двомісних камер регулярно виводяться до загальної душової.

На момент відвідування сектору більшість засуджених були зайняті виробничою діяльністю в камерах. В секторі вдалось налагодити працю засуджених до довічного позбавлення волі, що забезпечує їм певний дохід. За словами самих засуджених їм в повній мірі забезпечується можливість регулярного здійснення покупок, за кошти отримані від трудової діяльності.

Рекомендації

1. Розглянути та вжити заходів на усунення вказаних у довідці недоліків;

2. Підвищити ефективність практичної реалізації положень ст. 102 КВК України: «Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності»;

3. Переглянути порядок ведення звітної документації щодо засуджених, що тримаються в ДІЗО та ПКТ.

4. Надавати засудженим інформацію про правозахисні та соціально-реабілітаційні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання із сайту Міністерства праці та соціальної політики;

5. Розглянути можливість виключення (або хоча б зменшення) числа випадків покладання на засуджених функцій персоналу установи;

6. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо проведення ретельних перевірок при вирішенні питання застосування до засуджених заходів стягнення шляхом встановлення обставин, визначених КВК України, та організувати проведення реальної соціально-виховної роботи з такими особами, спрямованої на зміну поведінки цих засуджених відповідно до індивідуальних потреб.

Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Курязькій виховній колонії, 8 квітня 2016 р.

Курязьку виховну колонію для неповнолітніх, що знаходиться в управлінні ДПтСУ в Харківській області по праву можна назвати легендарним закладом, який заснував великий педагог Антон Семенович Макаренко.

Тут знаходяться підлітки, які, як правило, неодноразово вчиняли злочини. Деякі діти в пошуках легких доріг в житті порушують закон. Зазвичай підліток, який вперше вчинив нетяжкий злочин, отримує вирок з випробувальним терміном і знаходиться на обліку в кримінально-виконавчій інспекції без відправлення його в спеціалізований заклад. Але коли підліток, не «витримав» такого покарання та повторно здійснює злочин, то його позбавляють свободи і направляють у виправну колонію.

У колонії малолітніх злочинців навчають поважати закон, дають освіту, відучують від шкідливих звичок, допомагають поправити здоров'я. Але в підсумку мета у кожного, хто потрапив сюди, одна: як можна раніше вийти на свободу.

Згідно із законом, у виховній колонії, подібній Курязькій, можуть перебувати особи, кому виповнилося не більше двадцяти одного року. Після того, як засудженому виповниться 18 років, керівництво колонії вирішує: чи переводити вихованця в іншу, дорослу в'язницю. Але якщо вихованець протягом проведених у виправній установі років вів себе добре, був прикладом для інших – його можуть залишити ще на три роки. За словами самих підлітків, що відбувають покарання, місце тут гарне: можна вчитися і працювати в майстернях.

Колонія зустріла нашу групу моніторів потрійною системою дверей з блокуванням. Поки не закрилися одні двері, інші не відкриваються. Перед входом на територію строгий підрахунок відвідувачів «по головах». Це відразу справляє особливе враження. На даний момент в колонії відбувають покарання 65 підлітків, віком від 14 до 21 року.

На територію колонії категорично заборонено заносити мобільні телефони, фотоапарати, плеєри, гроші і багато інших речей незалежно від рангу та авторитету відвідувача.

Територія колонії огорожена 6-метровим парканом з колючим дротом зверху, вздовж паркану смуга, яка ретельно патрулюється, в тому числі і собаками. Територія розділена на зони, які відокремлені одна від одної парканами. Перейти від однієї зони до іншої можливо тільки через вахти і КПП строго по справі або за викликом адміністрації. Вільного пересування тут немає.

У самій колонії чистота, яка досягається з одного боку трудом вихованців, а з іншого – найжорстокішим дотриманням ними тутешніх порядків. На відміну від інтернатів тут немає прибиральниць, няньок, інших помічників і обслуговуючого персоналу взагалі.

Харчування строго за графіком. Якщо вихованець з якоїсь причини пропустив прийом їжі, доведеться чекати наступного. Хоча, за словами самих вихованців, порції цілком гідні. Меню одне на всіх, особливих делікатесів немає. Але годують дітей та підлітків цілком пристойно. Наша моніторингова група покуштувала обідні страви, призначені вихованцям в той день. Макаронний суп, тушкова картопля, салат з вареного буряка і хліб, приготовлені руками вихованців.

На території колонії діє повноцінна загальноосвітня школа, після закінчення якої видається звичайний атестат про закінчення ЗОШ без будь-яких позначок «колонія» або «в'язниця».

Є повноцінний комп'ютерний клас. Але в інтернет звідти вийти безконтрольно не вийде. Хлопцям заборонено мати будь-які було навчальні приладдя в особистому користуванні. Все, що потрібно для навчання, видають на час уроку і збирають назад після закінчення занять. Навчання в школі є обов'язковим. Ухилятися не виходить ні в єдиного ув'язненого. Заняття проводяться в другу зміну. Основна причина – з ранку і до обіду вихованці зобов'язані працювати у виробничому секторі.

В поле доступу ув'язнених сучасний, повноцінно обладнаний тренажерний зал. Час його відвідування строго розписано для вихованців відповідно до віку кожного.

Робота також обов'язкова. За неї держава платить певну суму грошей. Невелику. Але на необхідні чай, печиво, засоби гігієни вистачає. Сума накопичується на депозиті. Далі її можна списати, отovarюючись в магазині на території колонії. За словами підлітків, сума варіюється від 200 до 600 гривень на місяць в залежності від виду робіт, які виконують ув'язнені.

Як запевняє керівництво колонії, важких робіт підліткам не дають. Максимум, що роблять вихованці – склеюють коробки і пакети для товарів.

Є також на території колонії своє ПТУ, де можна отримати професії токаря, слюсаря.

Житлові відділення виглядають досить пристойно. Це не тюремні камери. Кругом чисто, все акуратно пофарбоване. У кімнатах живе від 8 до 12 осіб, у кожного просте сітчасте на дерев'яній опорі ліжко, простирadlo, подушка, ковдра. У кожного ув'язненого своя тумбочка. У тумбочці можна зберігати тільки засоби особистої гігієни. Немає ніяких шаф та інших меблів. Розчулює і надає затишку фікус в кутку кімнати. Режим дня вихованців такий: підйом о 06.00 ранку, відбій о 22.00.

Нашим моніторам дозволили поспілкуватися із засудженими хлопцями. Але в присутності викладача школи, мотивуючи це тим,

що не можуть залишити нас наодинці з неповнолітніми правопорушниками. За словами дітей, ставлення до них в колонії з боку адміністрації хороше. Деякі вихованці навіть похвалилися своїми творчими успіхами, яких вдалося досягти за час перебування в колонії, але при спілкуванні підлітки трохи ніяковіють і періодично поглядають на співробітників адміністрації.

Майже всі підлітки в один голос запевняють, що за час перебування в колонії багато усвідомили, зрозуміли, надалі обіцяють вести нормальний спосіб життя і не потрапляти в виправні установи. Нам нічого не залишалось, як побажати кожному з них удачі. Хоча, за словами адміністрації, кожен третій підліток, як правило, повертається в місця позбавлення волі. Але є і позитивні приклади, коли пройшовши колонію для неповнолітніх, підліток дійсно радикально змінив свої погляди на всі асоціальні речі.

Дисциплінарний ізолятор. Це місце максимально цікавило моніторів. Для тих, хто сюди потрапляє, режим звичайного дня значно змінюється. Побачення заборонені, листи заборонені, читати заборонено, на прогулянку виводять 1 раз в день в окремий дворик, туалет в кутку, ліжко відстібається в 22.00 вечора і пристібається назад о 06.00, гарячої води немає, посеред кімнати залізний стіл і намертво прикручені до підлоги стільці. На момент відвідування колонії нашої моніторингової делегації тут нікого з вихованців не було. Тож не дивно, що сюди ніхто і не прагне потрапити. За словами адміністрації колонії в дисциплінарний ізолятор з 2009 року не поміщався жоден з вихованців.

Хочу зауважити, що адміністрація колонії зовсім не справляє враження нелюдів й інших негативних персонажів. Люди як люди, що проявляють певну строгість до підопічного контингенту.

Незважаючи на те, що умови перебування у Курязькій виховній колонії дуже пристойні, очі тих, хто перебуває в ній за вироком суду, сумні. Тужать засуджені за свободою, рідними і близькими, друзями. Ніхто не гуляє. Мінімум вільного часу. Та й то організовано так, що вільної хвилини немає. Також немає ігор і дитячих криків. Не можна побігати і повеселитися. Не можна навіть просто пройти або побути на самоті. Іноді діти грають в футбол – але це скоріше привілей, у вихідні та і те за хорошу поведінку.

В'язниця, нехай навіть і сучасна, залишається в'язницею. Краще туди не потрапляти.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Луцькому слідчому ізоляторі, 18 квітня 2016 року

Група моніторів ХПГ у складі Олександра Павліченка та Василя Мельничука відвідала 18 квітня СІЗО в м. Луцьк з метою розглянути на місці ситуацію з конфліктом, який відбувся 13 квітня, коли 26 засуджених висловлювали непокору адміністрації, заподіяли собі тілесні ушкодження (порізи рук).

В приміщенні СІЗО утримуються арештовані судом особи (19 арештантів на 19 квітня), а також особи, щодо яких здійснюється судовий розгляд їхніх справ. В СІЗО знаходяться 3 жінки, 150 осіб перебуває під судом, є камери для неповнолітніх осіб.

Спершу інформацію про колонію розповів в.о. начальника оперативної частини тимчасово виконуючий обов'язки керівника установи Хом'як Андрій Петрович.

Він виклав опис подій наступним чином.

13 квітня о 22.10 між декількома камерами намагались встановити контакт через віконце в дверях камери («кормушку»), перекидаючи з одного віконця до іншого мотузку. Задля припинення цього порушення черговий інспектор закрити ці віконці. Ув'язнені почали виявляти непокору, розпочавши погром камер, підпалюючи речі (подушки), розбиваючи вікна та викидаючи окремі предмети назовні.

Адміністрацією було оголошено тривогу, збір особового складу та здійснено укріплення постів.

В одній з камер було зірване металеве ліжко, яким було розбите вікно (склопакет), цим ліжком було пошкоджено душову, розбито кахель (стіл-підставка), залишились численні сліди від ударів ліжком в металеві двері. За твердженням адміністрації, окремим приміщенням було завдано значної матеріальної шкоди. (Ми відвідали камери, де було знищене ліжко та вибите скло, фото додається, так само, як і фото дверей зі слідами кіптяви через те, що з них викидали підпалені речі.

Прояв непокори з боку засуджених припинився о 1 годині 50 хвилин. Жодних фізичних засобів гамування до ув'язнених не застосовувалось. Нікому із засуджених не було завдано фізичних ушкоджень. Ніяких спецпідрозділів чи інших ресурсів для припинення протесту не залучалось.

Зі слів адміністрації, пізніше були встановлені ті, хто спровокував заворушення, серед них одна неповнолітня особа (прізвище нам не повідомили) та один повнолітній, який вперше перебуває під судом. В цей час в приміщенні СІЗО перебували співробітники адміністрації установи, співробітники МЧС, (пожежники), лікарі швидкої допомоги, а варта правопорядку та військові очікували ззовні СІЗО.

26 осіб нанесли собі ушкодження передпліччя лезами від бритви, трьох осіб в супроводі конвою возили до лікарні в місті, де їм було накладено шви.

Приїздила комісія з Києва з центрального апарату ДПтСУ, ними і прокуратурою здійснюється розслідування інциденту, справа внесена до ЄРДР, поки що підозру жодній особі не оголошено.

До нас приєднався начальник медчастини СІЗО, який на наше прохання приніс журнал реєстрації тілесних ушкоджень. В цьому журналі були відображені всі заподіяні ув'язненими 13 квітня пошкодження. Монітори вивчили записи журналу реєстрації тілесних ушкоджень, всі факти нанесення тілесних ушкоджень зафіксовані належним чином, в необхідних випадках було зазначено, коли було надіслано інформацію до прокуратури.

Антиретровірусна терапія надається трьом особам, що перебувають в СІЗО, замісна терапія нікому не надається. В СІЗО особи із захворюваннями, які не дозволяють їм самостійно пересуватись, та особи з інвалідністю відсутні.

СІЗО передбачає утримання осіб, яких засуджено до довічного терміну позбавлення волі. В минулому році таких осіб було 3, на сьогодні таких осіб не було. На території СІЗО є 5 камер, які розраховані на тримання осіб, яких засуджено до довічного терміну позбавлення волі (до 16 осіб), а також камера для тривалих побачень довічників з рідними. Всі камери належно обладнані і в гарному стані, кімнату для побачення довічників обладнали в минулому році, вона ще жодного разу не використовувалась для побачення. Монітори відвідали камери, які передбачені для тримання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі та приміщення для тривалих побачень. За результатами спостережень цим приміщенням можна дати позитивну оцінку.

З нами зустрівся начальник обласного відділення ДПєСУ в Волинській області, який супроводжував нас у відвіданні камер на території СІЗО.

На жаль, монітори не могли спілкуватись із підслідними, оскільки їхній мандат передбачає спілкування лише із засудженими особами, а такими були лише представники господарчої обслуги (12 осіб).

Начальник обласного управління розповів про те, що найбільшою проблемою в місцях позбавлення волі, з його точки зору, є передача алкоголю, наркотиків та мобільних телефонів. Завдяки наявнос-

ті мобільних телефонів у засуджених вони можуть здійснювати вплив на потерпілих, вчиняти шахрайство з використанням мобільного телефону (наприклад, знайшовши газету з оголошенням про загублені документи, подзвонити адресату оголошення і попросити перевести певну суму коштів на телефонний рахунок, інші випадки).

Висновки

Вдалось з'ясувати інформацію щодо інциденту, який трапився в ніч з 13 на 14 квітня, вислухавши пояснення керівництва СІЗО, безпосередньо оглянути одну із камер (передбачену для тримання неповнолітніх), в якій було зірване металеве ліжко, розбите вікно, кахель, душова кабіна. Був вивчений журнал реєстрації тілесних ушкоджень.

Інформація про залиття води з пожежних шлангів прямо в камери свого підтвердження в оглянутих камерах не знайшла.

Монітори оглянули блок для тримання осіб, засуджених до довічного позбавлення свободи, відзначивши належний стан умов утримання.

Підлягає окремому розгляду питання про відкриття кримінального провадження за фактом вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. ст. 391, 392 КК України, щодо осіб які були ініціаторами даного протесту, адже дані статті передбачені для застосування до засуджених осіб, а в нашому випадку всі особи були під судом, без вироку, а тому останні не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за цими статтями КК.

Моніторинг умов тримання та поводження з засудженими в Недержинщинській ВК № 65, 12 травня 2016 року

Недержинщинська ВК № 65 є установою мінімального рівня безпеки для тримання жінок, раніше засуджених до позбавлення волі за злочини як невеликої, середньої тяжкості, так і тяжкі, особливо тяжкі злочини, що розпочала роботу як виправна установа для тримання жінок з січня 2001 року.

На день візиту за даними адміністрації в установі утримувалися 290 засуджених, серед яких 19 перебували в дільниці соціальної реабілітації, 1 особа в арештному домі.

За даними персоналу закладу близько 94 відсотків засуджених працюють на виробництві, не працюють тільки пенсіонери та звільнені від роботи за станом здоров'я. Робота засуджених пов'язана зі швейним виробництвом та підсобними і господарськими роботами на території колонії. Невелика кількість засуджених несуть чергування в житлових приміщеннях установи, підтримуючи порядок.

Під час перебування на території колонії монітори відвідали кімнати для тривалих побачень, медичну частину, ділянку ДІЗО-ПКТ, виробничі приміщення, кімнату для проведення богослужіння, ПТУ з майстернями для практичних навчань, їдальню, баню, пекарню, житлові відділення, дільницю соціальної реабілітації – це перший випадок серед ВК, де ми побували в 2014-2016 рр., коли при виправній колонії обладнане приміщення соціальної реабілітації.

Колонія бере участь у започаткованому в 2015 році проекті Ради Європи «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні», в рамках якого запроваджується активне застосування реабілітаційного підходу в режимах ув'язнення, що має відбуватися у відповідності до європейських стандартів і найкращих практик.

В медичній частині відбулась зустріч з лікарем, яка розповіла про те, чого не вистачає для лікування засуджених. Зокрема, не заповнена вакантна посада фельдшера.

Обговорили питання про доступ засуджених до медичної документації, зокрема про отримання виписок з матеріалів їхньої медичної картки при звільненні. Лікар проінформувала, що з лютого вийшов наказ, яким це дозволено, і вони це роблять.

Суттєвою проблемою, яку потребує вирішення, є оформлення документів (паспорт, ППН) при звільненні осіб.

Були оглянуті кімнати для тривалого побачення, які були у відмінному стані. Вони використовуються нечасто, оскільки до жінок нечасто приїжджають на побачення.

Засуджені миються щоденно, мають окремі душові – по 2 на 1 відділення.

В колонії здійснюється адаптація осіб при закінченні терміну відбування покарання, здійснюється апробаційна процедура.

Розмовляли з засудженою (ромка за етнічною належністю) про її перебування. Спілкуються вільно, без застережень та побоювань, про якісь утиски, про особливе ставлення до ромів не йшлося.

В колонії був випадок укладання шлюбу, жінка знайшла собі чоловіка й одружилась з ним в колонії.

Відбувалося спілкування з засудженими (в тому числі і на умовах анонімності), з представниками персоналу.

Загальний стан приміщень та умов перебування в колонії заслуговує на позитивну оцінку – приміщення відремонтовані, засуджені проживають в світлих, чистих палатах (кімнатах), в кожній з яких є до 10-12 ліжок, місця цілком достатньо, в приміщеннях зроблено сучасний ремонт, поруч зі спальними кімнатами розташовані санітарні кімнати (туалет, умивальники, є можливість приймати душ). Такі санітарні кімнати по одній на поверх в двоповерхових приміщеннях (окремо, на іншому поверсі, перебувають особи, які мають певні захворювання, такі, як туберкульоз в закритій формі).

Мова йде про облаштування гуртожитків для помешкання засуджених (комфортні умови для відпочинку, відповідність санітарно-гігієнічним критеріям, забезпечення новітнім обладнанням для роботи, гуманне ставлення з боку персоналу). На території колонії були встановлені сонячні батареї, що є позитивною новацією.

В ході моніторингу з'ясувалося, що дана установа являється одним із учасників пілотного проекту, що проводить Рада Європи щодо гуманізації умов відбування покарання для засуджених до позбавлен-

ня волі. Даний проект проходить в п'яти областях України, в різних закладах позбавлення волі, в тому числі даній жіночій колонії, Курязькій виправній установі для тримання неповнолітніх, закладах позбавлення волі для чоловіків різного рівня безпеки.

Загалом склалось чітке враження, що установа працює в звичному режимі, без особливої підготовки та застережень щодо приходу членів моніторингової групи.

Потрібно відзначити, що комунально-побутові умови в цілому виявились нормальними (відремонтовані приміщення, меблі, охайні спальні місця, загальна чистота в установі, наявність побутової техніки – холодильників, чайників тощо). Кімнати для тривалих побачень передбачають крім окремих номерів з загальною кухнею, що коштують близько ста гривень за добу, за додаткову плату номера «люкс» з покращеними умовами, дитячу кімнату, тощо.

Результати моніторингу

Охайні ліжка, окремі зручні куточки для приготування їжі, після роботи засуджені можуть помитися в душі прямо в житловому приміщенні (для зручності персонал закладу має окремі ємкості води на шляху з промислової зони до житлової, яка обігрівається завдяки сонячним батареям).

Матеріально побутове становище, а також умови праці засуджених жінок (нові швейні машинки) можна ставити як приклад для керівництва інших УВП для утримання жінок, наприклад керівництву Чорноморської ВК №74 міста Одеси.

Умови праці, оплата праці

У виробничій частині закладу виготовляється виключно швейна продукція. Державні замовлення на виготовлення одягу для військових. Замовлення на виготовлення верхнього одягу, та інше.

Виробничі цехи обладнані сучасними швейними машинками.

Опитані засуджені стверджували, що з усіма відрахуваннями отримують не менше 1000 гривень на місяць.

При тому, представники персоналу повідомили, що середня заробітна плата по установі серед засуджених складає без відрахувань 880 гривень, в майстернях ПТУ зарплатня 340 гривень, в усіх інших 1238 гривень на місяць.

Медичне забезпечення

Медична частина містить новітнє обладнання (стоматологічний, гінекологічний кабінети, сучасні рентген апарати, зручні кабінки для огляду).

Їдальня

Комфортні столики, крізь квіти, затишний інтер'єр. Їдальня світла і простора, чиста, нагадує більш кафе, аніж їдальню в закладі позбавлення волі.

Житлові приміщення

Кімнати світлі, повітря свіже. Ліжка охайні. Кімнати обладнані душовими кабінками з гарячою водою. Після роботи засуджені мають можливість помитися. В достатній кількості вмивальники, в наявності пральна машина. Кімнати для відпочинку з комфортними диванами. Є мікрохвильова піч для розігріву і приготування їжі в кімнаті для прийому їжі, необхідний посуд в зручному приміщенні для вживання продуктів, холодильники для зберігання продуктів.

Поводження з засудженими

В ході візиту не було виявлено ознак тиску на засуджених. На думку моніторів, керівництво закладу тримає розумний баланс між застосуванням заходів примусу і заохочувань. Зі спілкування з засудженими за окремими винятками не надходило скарг на дії (бездіяльність персоналу). Зі слів адміністрації закладу, в установі не працюють тільки жінки пенсійного віку і особи, що мають медичні протипоказання і дозвіл лікаря не виходити на роботу. На питання, чи є особи, які відмовляються працювати і яка кількість таких осіб, було отримано відповідь, що таких осіб всього декілька, а спілкуватись з ними не варто, бо ці засуджені негативно спрямовані.

Дисциплінарна практика

Разом з тим в дільницях ДІЗО, ПКТ, за даними персоналу, протягом року відбувала дисциплінарне стягнення лише одна засуджена. Стаття 391 КК України (Злісна непокора законним вимогам адміністрації колонії) персоналом закладу не застосовується взагалі.

Дисциплінарні стягнення застосовуються без поміщення в ДІЗО, ПКТ, зі слів персоналу шляхом поступового збільшення суворості

дисциплінарних стягнень в разі відсутності реагування з боку засудженої і повторного порушення дисципліни, але ці стягнення також впливають на рішення про умовне-дострокове звільнення.

Рекомендації

1. Надавати засудженим інформацію про правозахисні організації у ширшому обсязі, зокрема, й шляхом її отримання через консультації юристів, правозахисників, правової літератури.

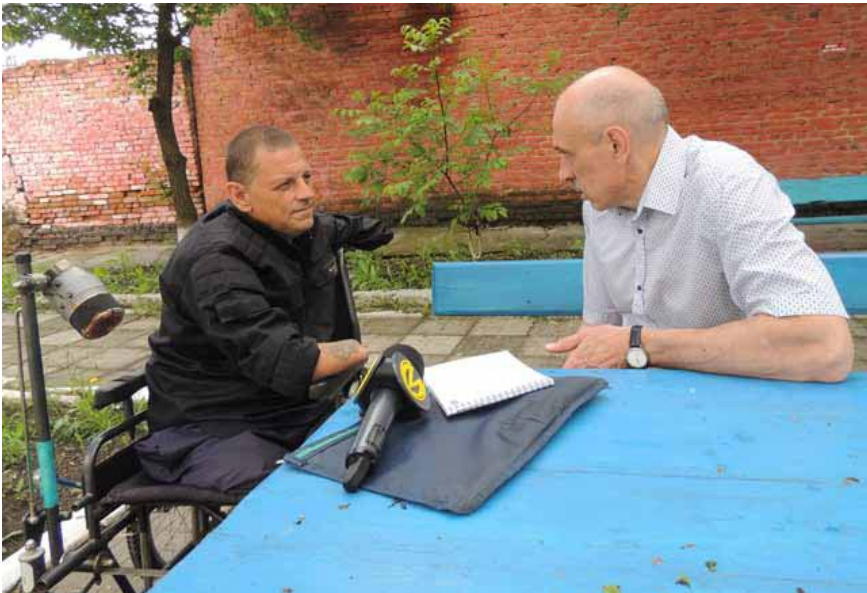
2. Надавати засудженим інформацію про можливість оскарження дій (бездіяльності) персоналу колонії, в тому числі і роз'яснювальної роботи щодо існування статті 8 КВК України, що регламентує право засуджених фіксувати факт відправки кореспонденції в спосіб написання скарг в двох примірниках, і залишаючи при собі копію скарги з автографом представника персоналу, що прийняв кореспонденцію.

3.. Неухильно дотримуватись положень чинного законодавства щодо права засуджених на працю (зокрема, права відмовитися від роботи).

Моніторинг умов тримання та поведження з засудженими в Софіївській ВК № 45, 13 травня 2016 р.

Загальна інформація про умови проведення моніторингу

Візит в дану установу відбувся повторно. Одним із завдань візиту була зустріч з засудженим Сергієм Кротовим, який є клієнтом ХПГ. Нагадаємо, що Сергій Кротов – інвалід першої групи, страждає прогресуючою хворобою Бюргера, в нього майже повна ампутація кінцівок рук і ніг. За всіма критеріями підлягає звільненню за станом здоров'я. Власне з'ясування можливості адаптуватися засудженому інваліду після звільнення, його майбутнього місцеперебування, соціальних зв'язків було, зокрема, метою візиту.

В ході моніторингу були відвідані приміщення ДІЗО, ПКТ, виробничі майстерні, житлові приміщення, в тому числі і дільниця «колясочників», їдальня, хлібопекарня, 7, 8 відділення, медична частина.

На початку візиту керівництву установи було повідомлено про мету візиту, а саме – здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Відвідувачам надали можливість потрапити до всіх приміщень установи, поспілкуватися з засудженими наодинці.

Загальна інформація про установу

Софіївська виправна колонія №45 – це єдина кримінально-виконавча установа для тримання чоловіків-інвалідів першої і другої групи. На момент візиту в установі перебувало 380 осіб, серед них 150 засуджених на господарських роботах. За даними персоналу в минулому році кількість засуджених складала 630 осіб.

Загальне враження

Враховуючи специфіку і особливості даного закладу, можна констатувати, що більшість засуджених – інваліди віком до 60 років. За даними адміністрації переважна більшість засуджених не мають суспільних зв'язків, і для них є проблемою сам факт звільнення з місць позбавлення волі, повернення до суспільства, де їх ніхто не чекає і де вони нікому не потрібні. Постає питання, як бути з такими людьми, і, як наслідок, за даними персоналу, 70 відсотків засуджених інвалідів повертаються в колонію, вчинивши новий кримінальний злочин.

Інше питання – звільнення засуджених за станом здоров'я, зокрема тих, хто перебуває в постінсультному стані, страждає на невеличкову хворобу в тяжкій формі і не становить суспільної небезпеки. Процедура звільнення таких осіб є доволі складною.

Житлово-комунальні умови та харчування

Варто зазначити, що зі слів засуджених інваліди в більшій частині допомагають один одному в пересуванні, в прийомі їжі, як у випадку з засудженим Кротовим, який самостійно не може себе обходити – одягнутись, справити фізіологічні потреби, помитись, вживати їжу.

Умови тримання не можна назвати задовільними внаслідок тотальної антисанітарії. В кімнатах для утримання засуджених, особливо інвалідів «колясочників», повітря сперте і відсутня вентиляція. За-

суджені постійно скаржились на погану якість питної води. В житлових приміщеннях монітори спостерігали облаштований фільтр для води, зроблений з декількох пластикових бутилів. В приміщенні є пральна машина.

Їдальня

Приміщення просторе, столи вимиті. Але посуд (власне кружки) в антисанітарному стані.

Медичне забезпечення

За даними виконуючої обов'язки начальника медчастини в установі вистачає медичних препаратів для забезпечення лікування хворих засуджених. Бюджетного фінансування, за її словами, вистачало, хоч засуджені скаржились на незадовільний стан забезпечення лікувальними засобами. При цьому в штаті медичної частини установи не вистачає профільних медичних фахівців: начальника медчастини, начальника терапевтичного відділення і терапевта, лаборанта, спеціаліста з функціональної діагностики, рентгенолога, начальника хірургічного відділення.

Засуджені скаржилися на якість медичного забезпечення в установі, при тому що не було озвучено жодного прикладу, коли б засуджені мали змогу звертатись до лікарів в цивільних закладах охорони здоров'я для консультацій або надання медичної допомоги, що не заборонено законом.

У цілому стан лікувально-медичної роботи в установі є задовільним.

Поводження з засудженими

У ході візиту відзначилось нормальне ставлення персоналу до засуджених.

Організація трудової діяльності та заробітна плата

У виробничих майстернях установи працюють близько 20 засуджених – інваліди можуть працювати за власним бажанням, але таких практично немає. На швейному виробництві виготовляють спецодяг, шиють будівельні рукавиці. Зі слів персоналу, кількість працівників установи не дозволяє розвивати підприємство, брати великі замовлення через недостатню кількість робочих рук. Заробітна платня залежить від виробітку, але основним мотивом, за словами засуджених, які працюють на виробництві, є можливість отримати позитивну характеристику, заохочення, відтак, мати можливість достроково звільнитись, отримавши умовно-дострокове звільнення.

Дисциплінарна практика

На момент відвідання закладу моніторами ХПГ в ДІЗО перебував один засуджений. Зі слів останнього, він отримав дисциплінарне стягнення – 15 діб, до цього стягнень не мав.

Рекомендації

1. Переглянути стратегію звільнення за станом здоров'я з урахуванням постійної критичної оцінки стану здоров'я засуджених, уникати практики, коли засуджені через хворобу помирають в місцях несповоди.

2. Сприяти налагодженню контактів з соціальними службами, громадськими організаціями, що опікуються інвалідами, для гуманітарної підтримки інвалідів як під час відбування покарання, так і після звільнення.

3. Покращити житлово-комунальні умови, збільшити фінансування з цією метою.

Наукове видання

О. М. Павліченко, В. І. Мельничук,
А. А. Діденко, І. С. Яковець, А. С. Муканова

МОНІТОРИНГ ПРАВ ЛЮДИНИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Книга друга

ISBN 617-7266-87-6

Відповідальний за випуск *Є. Ю. Захаров*
Редактор *Є. Ю. Захаров*
Коректор *І. Б. Захарова*
Комп'ютерна верстка *Ю. А. Жданов*

Підписано до друку 10.06.2016
Формат 60×84 1/16, Папір офсетний. Гарнітура Times
Умов. друк. арк. 5,58. Облік.-вид. арк. 5,45
Наклад 2000 прим.

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»
61002, Харків, а/с 10430
<http://khp.org>
<http://library.khp.org>

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»
61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.
ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com